

Aktuální otázky lidských práv

Vážené dámy a pánové,

na začátek mi dovoluji jednu osobnější poznámku, která se vztahuje k článku věnujícímu se odvolání Moniky Šimůnkové z pozice ředitelky Sekce pro lidská práva Úřadu vlády a její následné rezignaci na post vládní zmocněnkyně pro lidská práva. Jakožto nedávno jmenovaný člen Rady vlády pro lidská práva jsem měl zatím pouze jedinou příležitost účastnit se zasedání tohoto poradního orgánu. Konstatuji, že jednání bylo vedeno Monikou Šimůnkovou zcela profesionálně a zdatně, přičemž všechny podněty se podařilo Radě schválit a někdy dokonce i v ambicióznějším znění, než v jaké doufali předkladatelé. Veškeré dokumenty jsou k nalezení na tomto odkazu (www.vlada.cz). Pouze připojím, že většinou se jednalo o zbytečnou neohleduplnost Ministerstva práce a sociálních věcí ve vztahu k cizincům (zákaz pracovních cest a možnosti zaměstnávání cizinců), příp. dlouhodobě neřešený systémový problém (zdravotní pojištění cizinců s dlouhodobým pobytem) a v jednom případě o šlendrián Ministerstva zahraničních věcí (nefungující systém Visapoint). Považuji za naprosto neadekvátní, pokud o odvolání osob na vysokých postech ve veřejné správě

rozhoduje vláda bez důvěry s mizivou legitimitou, a to zejména když poskytne naprosto mlhavé a nepřesvědčivé zdůvodnění.

V Bulletinu se můžete těšit na tradiční reportáž české zástupkyně v Benátské komisi Veroniky Bílkové, která pojednává mimo jiné o problémech se státními svátky v Bosně a Hercegovině. O zkušenostech přímých účastníků si můžete také přečíst v článcích o poskytování právní pomoci obětem hurikánu Sandy v New Yorku, o svobodě projevu v Maroku a o návštěvě prestižní letní školy na téma mezinárodní trestní spravedlnosti v Salzburgu.

Dále rozebíráme například stále aktuální problematiku přistoupení EU k Evropské úmluvě o lidských právech, případ katyňského masakru řešeného u štrasburského soudu či zastoupení tématu lidských práv v předvolebních programech českých politických stran. Prezentujeme rovněž názory OSN a nevládních organizací na používání bezpilotních letounů (tzv. *drones*) ve vedení boje proti terorismu.

Zajímavé a obohacující počtení přeje za Centrum pro lidská práva a demokratizaci Hubert Smekal.

Obsah

Hurikán ve velkoměstě: právní pomoc jako to nejcennější
Slavit, nebo neslavit? Toť otázka... Pro Benátskou komisi

1) Mezinárodní trestní spravedlnost | 7

Kam spěje občanská válka v Sýrii?

Vývoj libyjského řízení před Mezinárodním trestním soudem

Mezinárodní trestní soud stanovil kritéria pro přítomnost u hlavního líčení

Zatýkácí rozkaz pro podezření z trestných činů proti výkonu spravedlnosti

Salzburg Law School on International Criminal Law: dva týdny mezinárodního trestního práva v Mozartově rodišti

2) Evropský systém ochrany lidských práv | 15

Dojde s přistoupením EU k Evropské úmluvě o lidských právech k narušení autonomie právního řádu EU?

Brána pro nelegální přistěhovalce do EU: Problém současné Evropy

Případ Janowiec a ostatní proti Rusku

Rušné období v Maďarsku: Nevyrovnané účty Ústavného soudu

3) Mezinárodní politika, byznys a lidská práva | 20

Zakázané polibky: Individuální práva a svobody v Maroku

Otroci dnešní doby

Vyšly nové zprávy OSN a nevládních organizací o útocích bezpilotních letounů

4) Česká republika a lidská práva | 24

Konec zmocněnkyně pro lidská práva

Segregované školství – Slovenské dejá vu

Lidskoprávní témata a volební programy českých politických stran

+ Monitoring lidskoprávních publikací: Přehled aktuálních článků o lidských právech

Servis pro zájemce o lidská práva na webu Centra

Pokud se zajímáte o lidská práva, na webu Centra najdete několik zajímavých stránek, které by vám mohly usnadnit práci.

Na webu je i *beta verze* našeho Manuálu k výzkumu lidských práv s řadou odkazů na užitečné zdroje včetně výzkumných mezinárodněprávních a lidskoprávních manuálů amerických univerzit nebo lidskoprávních blogů.

Více na www.centrumlidskaprava.cz.

Hurikán ve velkoměstě: právní pomoc jako to nejcennější

Petr Suchánek

Před rokem zasáhl město New York hurikán Sandy a postavil osmimilionovou metropoli před bezprecedentní situaci. Dopravní kolaps, výpadky proudu a rozsáhlá evakuace obyvatel byly maličkovitostí proti tomu, co následovalo poté, co se „superbouře“ přehnal: tisíce Newyorčanů se ocitli bez střechy nad hlavou, bez práce a bez prostředků na zachování důstojné životní úrovně. Nejhuře zasaženy přitom byly okrajové čtvrti města na pobřeží Atlantického oceánu obývané nízkopříjmovými skupinami obyvatel. Pro mnoho obětí hurikánu se tím nejcennějším stala právní pomoc.

Dobrovolníkem v New Yorku

Letošní léto jsem strávil jako dobrovolník v New York Legal Assistance Group (NYLAG), neziskové organizaci poskytující bezplatné právní služby občanům New Yorku, kteří si nemohou dovolit advokáta. Jako odpověď na hurikán Sandy zřídil NYLAG již 48 hodin po katastrofě Storm Response Unit zaměřenou výhradně na pomoc obětem hurikánu. Služby Storm Response Unit spočívaly ve stálé přítomnosti advokátů ve vybra-

ných lokalitách, mobilní právní poradně navštěvující nejhůře zasažené oblasti a telefonické právní poradně. V lednu letošního roku se charakter Storm Response Unit změnil z krizového střediska na středisko koordinované dlouhodobé pomoci.[1]

Praxi ve Storm Response Unit jsem si našel a sjednal sám prostřednictvím webového portálu www.idealist.org. Mým úkolem byl příjem telefonických dotazů širokého spektra klientů a identifikace jejich právních problémů za účelem případné asistence ze strany organizace. Díky velké poptávce po bezplatné právní pomoci byli upřednostňováni klienti v tíživé finanční a sociální situaci. Za účelem identifikace těchto klientů bylo nutné klást volajícím řadu často nepříjemných otázek ohledně výše a zdroje jejich příjmů, počtu osob žijících s nimi v domácnosti, jejich imigračního statusu i rasy. Většina volajících byla z poloostrova Rockaway na jihovýchodě Queensu a pobřežních měst v Nassau County na Long Islandu, které patřily mezi nejhůře zasažené oblasti.

Právní pomoc obětem se týkala asistence s využíváním vládních i nevládních programů finanční a materiální pomoci, uplatňování nároků z pojištění, sporů z nájemních vztahů, hypotečních problémů i spotřebitelských podvodů. Mnoho klientů přitom trpělo pro-

Jídlo zdarma. Foto: M. Tapp, Flickr.

blémy v několika těchto oblastech zároveň. Konkrétní pomoc byla klientům podle okolností případu poskytována v podobě konzultací, zpracovávání podání v administrativních řízeních i zastupování před soudem. Nejčastěji řešeným problémem byla pomoc s federálními programy pomoci obětem živelních pohrom FEMA (Federal Emergency Management Agency), které poskytují obětem širokou škálu služeb zaměřených na kompenzaci nákladů vynaložených na opravu domácnosti. Programy FEMA byly díky své všestrannosti a dostupnosti zásadní pro zmírnění následků hurikánu pro mnoho poškozených. Byly ovšem rovněž administrativně složité a nepřehledné pro ty, kteří je potřebovali nejvíce.

Falešní opraváři

Častým problémem byly rovněž spory při rekonstrukci škod způsobených hurikánem. Zdevastovaná sousedství se stala lovištěm pro podvodníky využívající nouze a nezkušenosti obětí hurikánu vydáváním se za řemeslníky licencované k provedení oprav. Běžnou taktikou bylo přesvědčit klienty k zaplacení předem a potom práci provést jen částečně nebo vůbec. Podvodníci takto klienty připravovali o peníze vyplacené pojišťovnou nebo programem FEMA.

I dnes, rok po neštěstí, řada obyvatel New Yorku následky hurikánu stále pociťuje. NYLAG v současnosti eviduje více než 1600 otevřených případů s 300 novými klienty každý měsíc.[2] Pro mnohé Evropany žijící s představou amerického individualismu může být komplexní síť vládních i nezávislých programů a organizací poskytujících obětem hurikánu Sandy asistenci velmi překvapivá. Je to přesně naopak. Americký individualismus se tradičně snoubí právě se schopností vytvářet spolky, mecenášstvím a široce rozšířeným dobrovolnictvím. Hurikán Sandy však také připomněl, že přírodní katastrofy se nevyhýbají ani vyspělým státům a díky klimatickým změnám k nim může dojít i v neobvyklých lokalitách. O to dramatičtější mohou být potom jejich následky. Rok 2013 New York dalšího hurikánu pravděpodobně ušetří, ale díky činnosti NYLAG i dalších organizací bude New York na takový případ mnohem lépe připraven.

Poznámky:

[1] New York Legal Assistance Group, A Storm without Precedent: an Unprecedented Response, <http://nylag.org/news/2013/02/a-storm-without-precedent-an-unprecedented-response>.

[2] New York Legal Assistance Group, Sandy One Year Later, <http://nylag.org/news/2013/10/sandy-one-year-later>.

Slavit, nebo neslavit? Tot' otázka... Pro Benátskou komisi

Veronika Bílková a Kateřina Šimáčková, zástupkyně ČR v Benátské komisi

Předmětem soudních sporů a mezinárodních rozepří se stávají různé, mnohdy značně překvapivé a originální otázky. S jednou takovou byla v říjnu 2013, během svého 96. zasedání, konfrontována Evropská komise Rady Evropy pro demokracii prostřednictvím práva (Benátská komise). Na žádost Ústavního soudu Bosny a Hercegoviny se měla vyjádřit k tomu, zda volbou určitého dne jako státního svátku může stát, resp. federativní jednotka porušit zákaz (rasové) diskriminace. O tom, jak Benátská komise tuto otázku zodpověděla, i o dalších tématech, jimiž se během říjnového zasedání zabývala, pojednává tato zpráva.

Státní svátky v Bosně a Hercegovině

Bosna a Hercegovina patří k nemnoha státům světa, ve kterých neexistují společné celonárodní svátky. Právní regulace v dané oblasti je zatím plně přenechána tzv. Entitám, tj. Republice Srbské a Federaci Bosny a Hercegoviny, a Distriktu Brčko. Benátská komise byla oslovena v souvislosti se *Zákonem o státních svátcích Republiky Srbské*. Tento zákon, přijatý v roce 2007, řadí mezi občanské (nenáboženské) státní svátky mimo jiné tzv. Den republiky, který připadá na 9. ledna. Část bosenských politiků, kteří v této věci iniciovali řízení před Ústavním soudem Bosny a Hercegoviny, se domnívá, že volba tohoto svátku představuje (rasovou) diskriminaci ve smyslu článku 1 Protokolu 12 k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a článků 1 a 2 Mezinárodní úmluvy o potlačování všech forem rasové diskriminace.

Odůvodnění se opírá o kontroverzní povahu 9. ledna. Ačkoli zákon sám nevysvětluje, proč byl právě

Benátky: foto: Veronika Bílková

tento den zvolen jako Den republiky, má se za to, že se tak stalo v reminiscenci na události z roku 1992. Dne 9. ledna 1992 přijalo Shromáždění srbského národa v Bosně a Hercegovině *Deklaraci vyhlásující Republiku Srbského národa v Bosně a Hercegovině*. Tato entita o tři měsíce později vyhlásila nezávislost na Bosně a Hercegovině a následně se přetransformovala v Republiku Srbskou, která se několik let snažila vydobýt samostatnost. Její představitelé se v 90. letech během občanské války v Bosně a Hercegovině dopustili řady krutostí, za něž někteří z nich (např. politik Radovan Karadžić a generál Ratko Mladić, známí i v českém prostředí) stanuli před Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii, popř. před soudy národními. Od podpisu Daytonské dohody v roce 1995 je Republika Srbská jednou z Entit tvořících Bosnu a Hercegovinu, okolnosti jejího vzniku ale zůstávají kontroverzní. Volba 9. ledna, který je navíc spojen s oslavou ortodoxního svátku sv. Štěpána, patrona srbského národa, za Den republiky tak může v části obyvatel vyvolávat negativní pocity. Tím spíše, že ve státní svátky platí pro veřejné instituce a právnické osoby zákaz pracovat a za porušení zákazu hrozí pokuty.

Benátská komise strávila diskusí o stanovisku k Zákonu o státních svátcích Republiky Srbské poměrně hodně času, neboť v právním hodnocení úpravy neexistovala mezi jejími členy úplná jednota. Výsledné stanovisko (Opinion 736/2013), na jehož vzniku se podílela i česká zástupkyně v Benátské komisi, tak nakonec volí kompromisní formulaci, která konstatuje, že volba 9. ledna coby státního svátku sice na straně jedné nepředstavuje zjevnou diskriminaci, na straně druhé ale není v souladu s hodnotami rovnosti, tolerance a vzájemného porozumění, na nichž spočívá současný systém Bosny a Hercegoviny, a jako taková by případně mohla vést k diskriminaci („may give rise to discrimination“) ve smyslu článku 1 Protokolu 12 k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a článků 1 a 2 Mezinárodní úmluvy o potlačování všech forem rasové diskriminace. Nyní je na Ústavním soudu Bosny a Hercegoviny, jak závěr Benátské komise využije a jak se sám k otázce legality, resp. zde ústavnosti Zákonu o státních svátcích Republiky Srbské vyjádří.

Tuniská ústava, kyrgyzské nevládní organizace, ázerbajdžánské hanobení

Otázka státních svátků byla zajímavým, ne ale jediným – a nejspíše ani ne nejsledovanějším – tématem říjnového zasedání Benátské komise. Asi největší pozornost na sebe strhla diskuse k návrhu nové Ústavy Tuniska, která zabrala několik hodin. Členové Benátské komise při ní prezentovali velmi komplexní 41stránkové stanovisko (Opinion 733/2013), které

k návrhu vypracovali. Stanovisko vítá pozitivní změny, jež by měla nová ústavní úprava přinést, včetně posílení prvků demokratické správy a rozšíření katalogu lidských práv. Současně ale upozorňuje na některé slabiny návrhu. Problémem, alespoň z evropského pohledu, je zejména nejasně definovaný vztah mezi státem a náboženstvím. Návrh Ústavy se na straně jedné hlásí k ideji občanského státu uznávajícího svobodu vyznání a zakazujícího diskriminaci mj. na základě víry, na straně druhé ale explicitně prohlašuje islám za státní náboženství a příslušné ustanovení dokonce řadí do nezměnitelného jádra Ústavy. Obdobný střet se objevuje i v jiných oblastech, např. zákaz nediskriminace na základě pohlaví poněkud koliduje s idejí „*rovných příležitostí mužů a žen v rámci jejich odlišných odpovědností*“ (článek 45). Stanovisko také poukazuje na to, že katalog lidských práv obsažený v Ústavě neodpovídá plně mezinárodním standardům a některá důležitá práva (např. právo na rodinný život, zákaz otroctví a nucených prací a princip *ne bis in idem*) v něm chybějí. Zástupci Tuniska přítomní na jednání Benátské komise výhrady vyslechli, v odpovědi ale naznačili, že i s ohledem na kulturní specifika Tuniska s většími změnami návrhu nepočítají.

Momentka z jednání Benátské komise. Foto: archiv autorů.

Další zajímavé stanovisko, na jehož přípravě opět participovala i česká zástupkyně v Benátské komisi, se týká návrhu novely *Zákona o nevládních organizacích Republiky Kyrgyzstán* (Opinion 738/2013). Návrh zavádí nové povinnosti vůči nevládnímu sektoru a vytváří zvláštní právní status pro pobočky zahraničních nevládních organizací a tzv. nevládní organizace vykonávající funkci cizího agenta (foreign agents). Do druhé kategorie by se po vzoru podobné legislativy přijaté v roce 2012 v Ruské federaci měly zařadit nevládní organizace, které získávají finanční podporu ze zahraničí a účastní se politických aktivit. Na pobočky zahraničních NGOs a na NGOs vykonávající funkci cizího agenta jsou uvaleny ještě dodatečné povinnosti zahrnující např. obligatorní každoroční finanční audit a povinnost strpět různé mimořádné inspekce ze strany státní moci. Stanovisko Benátské komise se k navržené úpravě staví kriticky. Vytýká jí zejména vágnost a nepřesnost formulací (např. pojem politická aktivita), volbu termínu „cizí agent“, který má v zemích bývalého Sovětského svazu jednoznačně negativní konotace, a přílišnou míru ingerence státní moci do činnosti nevládního sektoru. Vzhledem k tomu, že kyrgyzská úprava vychází z obdobné úpravy ruské, má stanovisko význam nejen pro Kyrgyzstán, kde se o zavedení statusu cizího agenta teprve uvažuje, ale i pro Ruskou federaci, kde již tento status byl zřízen.

Poslední stanovisko, které stojí za to představit blíže, se věnuje návrhu *Zákona o ochraně proti hanobení*, jenž je v současné době projednáván v Ázerbájdžánu (Opinion 692/2012). Návrh reaguje na několik rozsudků Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku, jimiž byl Ázerbájdžán odsouzen za zásahy do svobody projevu novinářů kritizujících místní politiky (např. *Mahmudov a Agazade v. Ázerbájdžán*, *Fatullayev v. Ázerbájdžán*). Cílem nové úpravy je najít rovnováhu mezi svobodou projevu a ochranou soukromí a jasně vymezit, kdy již projev přestává být chráněn a stává se nedovoleným hanobením (difamace). Stanovisko Benátské komise konstatuje, že tohoto cíle se navržené úpravě zatím daří dosáhnout jen částečně, neboť návrh obsahuje řadu nepřesných formulací a navzdory kontextu, ve kterém vzniká, v něm chybí reflexe evropských lidskoprávních standardů v dané oblasti. Význam stanoviska není opět omezen jen na Ázerbájdžán, neboť legislativu týkající se hanobení v poslední době přijaly i jiné státy Rady Evropy (např. Itálie).

Další agenda říjnového zasedání Benátské komise

Vedle výše rozebraných stanovisek byla během říjnového zasedání přijata ještě stanoviska jiná, o nichž se lze zmínit již jen stručně. Stanoviska se týkají legislativy Černé Hory (novela Ústavy), Gruzie (Zá-

kon o Nejvyšší radě soudců a žalobců) a Ukrajiny (Zákon o prokuratuře, Zákon o volbách do dolní komory Parlamentu). Stanovisko k ukrajinskému zákonu o prokuratuře může přinést zajímavé pohledy i na českou realitu a debatu o nové zákonné úpravě státního zastupitelství. Benátská komise odmítá praxi typickou pro postsovětské země spočívající v tom, že je generální prokurátor nominován spíše politicky než odborně, a dále, že jednou z rolí prokuratury by měl být i takzvaný všeobecný dozor, který umožňuje prokuratuře vstupovat i do civilních a správních věcí. V rámci kolonky „Jiné“ lze ještě doplnit, že Benátská komise na svém říjnovém zasedání uvítala dvě nová kompendia shrnující její náhledy z oblasti náboženské svobody a politických stran, která sestavil Sekretariát. Tato kompendia plní užitečnou úlohu při vypracovávání stanovisek, neboť mj. napomáhají sjednocování „judikatury“ Benátské komise.

Benátky, foto: Veronika Bilková

1) Mezinárodní trestní spravedlnost

Kam spěje občanská válka v Sýrii?

Markéta Glacová

Občanská válka v Sýrii, konflikt mezi režimem prezidenta Asada a povstalci trvající přes dva roky, přitáhl v poslední době pozornost veřejnosti i politických a odborných kruhů. Podezření na útok chemickými zbraněmi [1] a později důkazy představené expertní komisí Organizace spojených národů (OSN) rozvířily vody světové diplomacie.

Klíčovou událostí ve vztahu světa k syrské občanské válce se stal útok z 21. srpna 2013 vedený proti povstaleckým skupinám v oblasti Damašku, při němž, dle závěrů expertní komise OSN, došlo k použití chemických zbraní. Konkrétně se mělo jednat o nervový plyn sarin. S ohledem na vybavenost skupin povstalců a jednotek prezidenta Asada, je odpovědnost za tento útok přičítána druhé z obou stran. Použití chemických zbraní vyvolalo silnou kritiku některých států a vystupňovalo dosavadní napětí v regionu i mimo něj. Pod mezinárodním nátlakem a „výměnou“ za neintervenci podepsali syrští představitelé 14. září 2013 Úmluvu o zákazu chemických zbraní [2], jež zakazuje další vývoj a výrobu těchto zbraní a usiluje o likvidaci veškerých dosavadních zásob [3]. Na základě těchto dohod už Sýrie předložila rámcový seznam svého chemického arzenálu. Intenzivní jednání probíhaly také

na půdě Rady bezpečnosti OSN, jež koncem září jednomyslně přijala rezoluci (č. 2118) požadující likvidaci syrských chemického arzenálu. Dokument označující použití chemických zbraní za hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost však v případě jeho nedodržení pouze slibuje zavedení opatření podle kapitoly VII Charty Organizace spojených národů.

Generální tajemník OSN označil použití chemických zbraní za zločin a vyzval k jeho prošetření. Otvírá se tak otázka, zda lze skutečně označit útok chemickými zbraněmi za válečný zločin také podle mezinárodního práva. Uznávaný profesor mezinárodního práva William A. Schabas dospívá k závěru, že odpověď není jednoznačná. Římský statut Mezinárodního trestního soudu, jenž má za úkol prošetřovat „nejzávažnější zločiny, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek“, v článku 8 pojednávajícím o válečných zločinech explicitní pasáž o chemických zbraních chybí. Využít by se však dalo ustanovení o „používání zbraní, střel a materiálu a způsobů vedení boje, které svou povahou způsobují nadměrné zranění či zbytečné utrpení“. Zda by to ale stačilo k zahájení vyšetřování u Mezinárodního trestního soudu, je více než diskutabilní. V dalších dokumentech, spojených s chemickými zbraněmi (např. v Úmluvě o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení), pasáže označující jejich použití za válečný zločin také nelze najít.

Demonstrace v reakci na chemický útok v Sýrii. Zdroj: Steve Rhodes, flicker.com.

Pro další vývoj syrské občanské války ale otázka užití chemických zbraní příliš podstatná není. Závěry speciální komise OSN na dění v Sýrii ukazují, že mnohem více mrtvých způsobí konvenční zbraně. A protože ani po dvou letech se konflikt neposunul ve prospěch jedné ze stran, za jediné řešení lze považovat příměří. Úkolem mezinárodního společenství a zejména USA a Ruska je tak donutit obě strany k dialogu vedoucímu k ukončení bojů a mírové dohodě. Cestou kompromisu se tak musí vydat nejenom syrští představitelé a povstalci, ale také USA a Rusko. Právě schopnost klíčových mezinárodních aktérů vystupovat jednotně by mohla vést k ukončení stále pokračujících bojů a zklidnění celé oblasti.

Poznámky:

[1] Chemická zbraň je zbraň, která uvolňuje chemikálie, jež zabíjí a zmrzačují lidi. Existují různé druhy chemikálií, od smrtících, jako je nervový plyn, po "jen" dráždivé, jako je slzný plyn.

[2] Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich zničení zavazuje státy nevyvíjet, nevyrábět, nehromadit, nepřepravovat a nepřevádět chemické zbraně, jakož i nečinit vojenské přípravy k jejich využití a nenapomáhat nikomu k uvedeným činnostem.

[3] Úmluvu podepsaly téměř všechny státy světa s výjimkou Angoly, Egypta, Severní Koreje a Jižního Súdánu (dodávna také Sýrie). Izrael a Barma dohodu sice podepsaly (ihned po jejím slavnostním otevření k podpisu v lednu 1993), nikdy ji ale neratifikovaly a zejména Izrael vlastnictví svých chemických zbraní využívá v rámci strategie odstrašování vůči některým svým sousedům.

Zdroje:

Report of the United Nations Mission to Investigate Allegations of the Use of Chemical Weapons in the Syrian Arab Republic on the alleged use of chemical weapons in the Ghouta area of Damascus on 21 August 2013, General Assembly Security Council, United Nations, 16. září 2013 (http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/67/997).

Schabas, W. A.: *Chemical Weapons: Is It a Crime?* PhD studies in human rights, 29. dubna 2013 (<http://humanrightsdoctorate.blogspot.cz/2013/04/chemical-weapons-is-it-crime.html>).

Security Council requires Scheduled Destruction of Syria's Chemical Weapons, Unanimously Adopting Resolution 2118 (2013), Security Council, United Nations, 27. září 2013 (<http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc11135.doc.htm>).

Vývoj libyjského řízení před Mezinárodním trestním soudem

Veronika Bazalová

Mezinárodní trestní soud (MTS) byl vtažen do situace v Libyi již v průběhu probíhající revoluce na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN z února 2011 [1]. Soud tak nyní hraje významnou roli v porevolučním vývoji Libye, která se snaží vypořádat se spáchanými zločiny [2]. Před MTS probíhá v rámci vyšetřování libyjské situace řízení proti Saifovi al-Islám Kaddáfimu (synovi bývalého diktátora Muammara Kaddáfího) a Abdulláhovi al-Senussimu. Libye v případě obou obviněných podala námitku nepřipustnosti, která měla zabránit stíhání těchto osob před MTS.

Řízení o nepřipustnosti je praktickým důsledkem principu komplementarity, který prostupuje veškerou činnost MTS a znamená, že národní soudy daného státu mají před jurisdikcí MTS přednost s výjimkou případů taxativně vymezených v Římském statutu. Pouze pokud by libyjská justice Kaddáfího a Senussiho nestíhala, anebo by byla Libye neochotná nebo neschopná skutečně vést tato vyšetřování, mohl by do situace vstoupit Haagský soud [3]. Jak se tedy libyjská řízení o nepřipustnosti vyvíjejí?

Ilustraci foto: Zdroj: Kretini Pletini, flicker.com

Libye podala námitku nepřipustnosti řízení proti Kaddáfimu a Senussimu v květnu roku 2012. První rozhodnutí bylo vydáno až po roce, 31. května 2013, a týkalo se pouze jednoho z obviněných - Kaddáfího. Přípravný senát rozhodl, že řízení proti Kaddáfimu je přípustné a že MTS může pokračovat ve svém řízení namísto libyjských orgánů. Soudci shledali, že Libye neposkytla dostatečné důkazy o tom, že vyšetřuje stejné jednání jako MTS, a dále uvedli, že je Libye také neschopná Kaddáfího skutečně stíhat. Neschopnost soudci odvodili především z toho, že Libye nezajistila přesun Kaddáfího ze Zintanu, z rukou místních milicí, do státního zařízení v Tripolisu. Dalším důvodem byl fakt, že po celou dobu národního vyšetřování nebyly libyjské orgány schopné Kaddáfimu zajistit právního zástupce, ač na něj má dle libyjského právního řádu nárok. V rámci rozhodnutí o přípustnosti byla Libyi rovněž připomenuta povinnost vydat Kaddáfího do Haagu. Je ovšem otázkou, jak toho má Libye dosáhnout, když zatím nebyla schopná jej ani přesunout do státního zařízení.

Nutno dodat, že rozhodnutí o přípustnosti není konečné. Libye se 7. června 2013 proti tomuto rozhodnutí odvolala a celá záležitost tak bude projednávána odvolacím senátem MTS. Ovšem již prvostupňové rozhodnutí přípravného senátu je významným precedentem, který snad usnadní jiná budoucí řízení o přípustnosti.

Jinak je tomu v případě Senussiho, kde přípravný senát vydal rozhodnutí teprve 11. října 2013. V tomto řízení byla Libye úspěšná. Soud uvedl, že libyjské orgány vyšetřují stejný případ a že jsou i ochotné a schopné ho skutečně vyšetřit. Libye tak má volný prostor k stíhání Senussiho před národními soudy. Nicméně v jednom ohledu je Senussiho rozhodnutí přinejmenším matoucí. Libyjské orgány, stejně jako v případě Kaddáfího, nezajistily Senussimu právního zástupce. V říjnovém rozhodnutí ovšem přípravný senát uvádí, že důvěřuje informacím poskytnutým libyjskou vládou. Ta se vyjádřila v tom smyslu, že několik místních právníků, ochotných Senussiho obhajovat, prozatím neobdrželo plnou moc. Celá záležitost by měla být vyřešena, dle libyjského podání, v nejbližší době.

Ani v Senussiho případě není rozhodnutí konečné. Proti nepřipustnosti řízení se odvolal Senussiho obhájce před MTS. Bude tak opravdu nutné počkat si na rozhodnutí odvolacího senátu, zda nabídne jasnější a především konzistentní interpretaci příslušných článků Římského statutu.

Snaha Libye stíhat oba obviněné před domácími soudy je pochopitelná. Trestní stíhání osob zodpovědných za zločiny spáchané v době revoluce i před ní po-

ya's New Flag?

Libyjská vlajka. Zdroj: KalakutaCitizen, flicker.com

skytuje výjimečnou příležitost státu a jeho občanům vypořádat se se svojí minulostí. Je nutno ovšem dbát na určité standardy trestního řízení, neboť jejich nedodržení může být podstatným faktorem pro zahájení řízení před MTS. V případě Libye ovšem ještě není nic ztraceno. Pokud se řízení proti Kaddáfimu anebo Senussimu nakonec bude odehrávat před MTS, existuje možnost dojednat, že zasedání budou probíhat na území Libye [4]. Takto by mohlo být trestní řízení blíže libyjskému lidu a mohlo by mít pozitivní efekt na stát, který je v procesu tranzice po svržení diktatury.

Poznámky:

- [1] Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1970 (2011) ze dne 26. února 2011.
- [2] Bližší informace o zahájení vyšetřování situace v Libyi a jeho průběhu před MTS viz Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci č. 3/2011 a č. 1/2012.
- [3] Čl. 17 odst. 1 písm. a) Římského statutu.
- [4] Čl. 3 odst. 3 Římského statutu.

Zdroje:

Appeal on behalf of Abdullah Al-Senussi against Pre-Trial Chamber I's 'Decision on the admissibility of the case against Abdullah Al-Senussi', and Request for Suspensive Effect, The Defence, The International Criminal Court, 17. října 2013, (<http://icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1666694.pdf>).

Decision on the admissibility of the case against Saif Al-Islam Gaddafi, The Pre-Trial Chamber I, The International Criminal Court, 31. května 2013, (<http://icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1599307.pdf>).

Decision on the admissibility of the case against Abdullah Al-Senussi, The Pre-Trial Chamber I, The International Criminal Court, 11. října 2013, (<http://icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1663102.pdf>).

The Government of Libya's Appeal against Pre-Trial Chamber I's 'Decision on the admissibility of the case against Saif Al Islam Gaddafi', The Government of Libya, The International Criminal Court, 7. června 2013, (<http://icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1601846.pdf>).

Mezinárodní trestní soud stanovil kritéria pro přítomnost u hlavního líčení

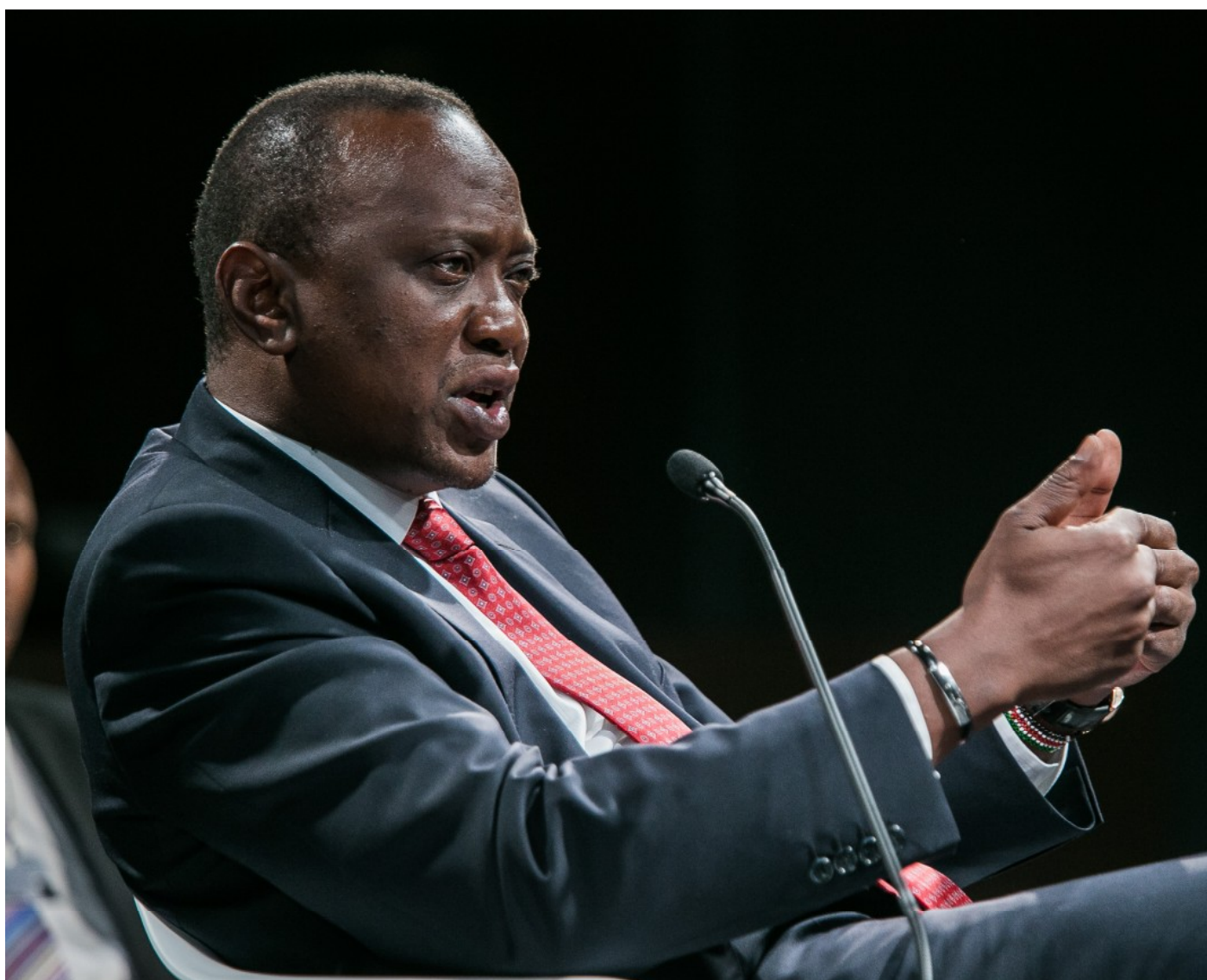
Kateřina Studecká

Dne 25. října 2013 rozhodoval odvolací senát Mezinárodního trestního soudu (MTS) ve věci obviněných Williama Samoei Ruta a Joshua Arap Sanga o odvolání žalobkyně MTS proti rozhodnutí projednacího senátu V(a) ze dne 18. června 2013. V něm bylo viceprezidentu Keni Rutovi, který čelí obviněním za zločiny proti lidskosti, uděleno právo nebýt fyzicky přítomen u hlavního líčení (s výjimkami pro např. zahajovací a závěrečné řeči, vyhlášení rozsudku a další případy, kdy by byla přítomnost nařízena senátem). Proti tomuto rozhodnutí podala žalobkyně Fatou Bensouda dne 29. července 2013 odvolání, kterému dne 20. srpna odvolací senát přičkl suspenzivní účinek (tzn. odložení právní moci a vykonatelnosti rozhodnutí napadeného odvoláním). Hlavní líčení tak bylo zahájeno dne 10. září 2013 za přítomnosti obviněných.

Projednací senát v rozhodnutí dovedl, že čl. 63 odst. 1 Římského statutu, podle něhož musí být obviněný přítomen u hlavního líčení, ukládá povinnost obviněnému, avšak soud touto povinností vázaný není. Tedy MTS dle rozhodnutí není nucen za všech okolností přítomnost obviněného u hlavního líčení vyžadovat. V opačném případě by se jednání musela stále odročovat a soud by se dokonce musel podřizovat takovým krokům obviněného, jejichž účelem by bylo mařit průběh řízení.

Odvolací senát však rozhodnutí projednacího senátu nepotvrdil a výkladem čl. 63 odst. 1 Římského statutu dospěl ke stanovení šesti kritérií pro umožnění nepřítomnosti obviněného u hlavního líčení:

1. nepřítomnost obviněného může nastat pouze za výjimečných okolností a nesmí se stát pravidlem,
2. je nutné vzít v úvahu možná alternativní opatření včetně změn ve dnech konání hlavního líčení, krátké odročení hlavního líčení atd.,

Prezident Uhuru Kenyatta na World Economic Forum on Africa 2013. Zdroj: World Economic Forum, flicker.com.

3. nepřítomnost musí být limitována pouze na dobu nezbytně nutnou,
4. obviněný se musel výslovně vzdát práva být přítomen u hlavního líčení,
5. práva obviněného musí být plně zajištěna v jeho nepřítomnosti, především zastoupením právním zástupcem,
6. rozhodnutí o dovození nepřítomnosti musí být posuzováno případ od případu se zvláštním ohledem na předmět slyšení, kterému obviněný nebude přítomen[1].

Odvolací senát dospěl k závěru, že výše uvedená kritéria nebyla vzata projednáním soudem v úvahu, a proto napadené rozhodnutí zrušil[2].

Rozhodnutí odvolacího senátu významně ovlivní také řízení před MTS proti prezidentu Keni, Uhuru Muigai Kenyattovi. V jeho případě totiž projednací senát V(b) dne 18. října 2013 také rozhodl ve prospěch jeho nepřítomnosti u hlavního líčení, avšak žalobkyně MTS již uvedla, že Kancelář žalobce požádá projednací senát V(b) o revizi rozhodnutí, popř. přistoupí k odvolání. Pokud dojde k podání odvolání, je velmi pravděpodobné, že odvolací senát za použití kritérií, která stanovil v případě Ruto, možnost nepřítomnosti u hlavního líčení prezidentu Kenyattovi také omezí.

Poznámky:

[1] V tomto případě je otázka nepřítomnosti o to více aktuální, že obvinění nejsou ve vazbě a nebyl proti nim vydán zatykač, na rozdíl od většiny ostatních obviněných před MTS. Pro projednací senát byl rozhodující fakt, že obviněný je viceprezidentem Keni a musí mu být umožněn výkon funkce. Odvolací soud se tímto argumentem nezabýval.

[2] Vyhlášení rozhodnutí odvolacího senátu je možno shlédnout na serveru Youtube (<http://www.youtube.com/watch?v=ZdJmCr3U3CE&feature=youtu.be>).

Zdroje:

ICC Prosecutor wants decision allowing Kenyatta to skip trial sessions re-considered or she appeals it, Journalists for Justice 25. října 2013, (<http://www.jfjustice.net/icc-prosecutor-wants-decision-allowing-kenyatta-to-skip-trial-sessions-re-considered-or-she-appeals-it/>).

Judgment on the appeal of the Prosecutor against the decision of Trial Chamber V(a) of 18 June 2013 entitled "Decision on Mr Ruto's Request for Excusal from Continuous Presence at Trial", The Appeals Chamber, International Criminal Court, 25. října 2013, (<http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1669852.pdf>).

Ruto and Sang case: ICC Appeals Chamber sets criteria for the absence of an accused from trial, Press Release, International Criminal Court, 25. října 2013, (http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/Pages/pr956.aspx).

Zatýkáci rozkaz pro podezření z trestných činů proti výkonu spravedlnosti

Kateřina Studecká

Dne 2. října 2013 uveřejnil Přípravný senát II Mezinárodního trestního soudu (MTS) zatýkáci rozkaz vydaný dne 2. srpna 2013 proti Walteru Osapiri Barasovi, keňskému státnímu příslušníkovi, který je obviněn ze spáchání trestných činů proti výkonu spravedlnosti podle čl. 70 Římského statutu[1]. Konkrétně se měl dopustit ovlivňování svědků v případě vedeném proti keňskému viceprezidentu Rutovi a reportéru Sangovi [2], a to nabízením úplatků za odstoupení z pozice svědků.

Tři body zatýkácího rozkazu představují tři svědky, které se měl Barasa pokusit ovlivnit v období od 20. května do 25. června 2013. Každé z těchto osob, jejichž identita není v uveřejněném rozhodnutí odhalena, údajně Barasa nabízel částky v rozmezí 1 - 1,5 milionu Keňských šilinků (zhruba 220 - 330 tisíc Kč). Přípravný senát v rozhodnutí popisuje, že na základě důkazního materiálu předloženého žalobkyní existuje důvodné podezření, že se Barasa dopustil zločinu spadajícího pod jurisdikci soudu [3] a zároveň shledal, že zatčení Barasy se jeví jako nezbytné ze všech tří důvodů uvedených v čl. 58 odst. 1 písm. b) Římského statutu [4]. Na závěr soud uvádí, že rozhodnutí nebude uveřejněno, a to mimo jiné z toho důvodu, že by uveřejnění zmařilo či přinejmenším ztížilo naplnění účelu samotného rozhodnutí, tedy zatčení Barasy a zajištění nezbytných důkazů.

Podle žalobkyně MTS Fatou Bensouda byly provedeny prozatím neúspěšné pokusy o zatčení Barasy ve třetí zemi. Z důkazního materiálu dle ní vyplývá, že v řízení proti Rutovi a Sangovi je aktivní celá síť lidí, kteří se snaží případ ovlivnit. Nyní uveřejněný zatýkáci rozkaz tak má podle žalobkyně zároveň sloužit i jako varování dalším osobám, které by se mohly dopouštět maření případu zastrahováním, obtěžováním či podplácením svědků.

Poznámky:

[1] MTS má kromě zločinů uvedených v čl. 5 až 8 Římského statutu pravomoc rozhodovat také o trestných činech proti výkonu spravedlnosti podle čl. 70 Římského statutu. Těmi jsou např. pokus o podplácení svědka, křivá výpověď či předkládání nepravdivých či padělaných důkazů.

[2] Řízení proti Williamu Samoei Rutovi a Joshuu Arap Sangovi bylo zahájeno před MTS dne 10. září 2013.

[3] Čl. 58 odst. 1 písm. a) Římského statutu obsahuje požadavek existence důvodného podezření ze spáchání ta-

kového zločinu pro možnost vydání zatýkacího rozkazu. V tomto případě je důvodné podezření, že Barasa naplnil skutkovou podstatu trestného činu podplácení svědka podle čl. 70 odst. 1 písm. c) Římského statutu.

[4] Dle čl. 58 odst. 1 písm. b) Římského statutu se zatčené osoby jeví jako nezbytné pro zajištění její přítomnosti při hlavním líčení, pro zajištění, aby osoba nemařila či neohrožovala vyšetřování nebo soudní řízení nebo aby nepokračovala v páchání tohoto nebo souvisejícího zločinu.

Zdroje:

ICC Issues Arrest Warrant for Kenyan Accused of Bribing Witness in Ruto Case, UN News Centre, 2. října 2013, (<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=46170&Cr=Criminal+Court&Cr1=#.UmwsqPnDuoM>).

Tom Maliti, *ICC Seeks Arrest of Kenyan Journalist for Allegedly Bribing Witnesses*, 2. října 2013, (<http://www.iccnyna.org/2013/10/icc-seeks-arrest-of-kenyan-journalist-for-allegedly-bribing-witnesses/>).

Warrant of arrest for Walter Osapiri Barasa, Pre-Trial Chamber II, International Criminal Court, 2. října 2013, (<http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1650592.pdf>).

Salzburg Law School on International Criminal Law: dva týdny mezinárodního trestního práva v Mozartově rodišti

Jan Lhotský

Léto je sice již pomalu ale jistě za námi, příznivci mezinárodní trestní spravedlnosti mi však jistě odpustí malé ohlédnutí zpátky do slunného srpna, kdy jsem strávil čtrnáct dní v rakouském Salzburgu na letní škole mezinárodního trestního práva.

Tato letní vzdělávací akce, již provází pověst vysoké úrovně, se koná každoročně a jejím účelem je rozšiřovat znalosti o mezinárodním trestním právu a fungování Mezinárodního trestního soudu (MTS). Jednotlivé příspěvky jsou však velmi specificky zaměřené, a tedy účast je vhodná především pro studenty, kteří již mají v této oblasti rozsáhlé znalosti. Z letošních pětácti účastníků byla většina z evropských zemí, nechyběli však ani studenti z jiných koutů světa, jako jsou Egypt, Brazílie, Filipíny, Austrálie nebo Izrael.

FAKULTA SOCIÁLNYCH A EKONOMICKÝCH VIED UK
UNESCO CENTRUM PRE VÝCHOVU K ĽUDSKÝM PRÁVAM
CENTRUM PRO LIDSKÁ PRÁVA A DEMOKRATIZACI

VÁS POZÝVAJÚ NA KONFERENCIU

ĽUDSKÉ PRÁVA A OBČIANSTVO

10. DECEMBRA 2013
V PRIESTOROCH FSEV UK V BRATISLAVE

Letošní akce byla zaměřena na činnost Mezinárodního trestního soudu v souvislosti se situacemi, které soud vyšetřuje v afrických zemích, a také na možné budoucí zahrnutí zločinu agrese do jurisdikce soudu. V rámci úvodního projevu nás přivítala soudkyně a první místopředsdkyně Mezinárodního trestního soudu Sanji Mmasenono Monageng z Botswany, která hovořila o negativním vnímání MTS ze strany představitelů řady afrických států, přestože většina z těchto států je smluvní stranou Římského statutu (rovněž viz Bulletin č. 3/2013). Daný postoj však soudkyně Monageng přisuzuje především tomu, že tito představitelé dávají přednost zájmům politickým před zájmy spravedlnosti.

Několik úvodních přednášek vedl prof. Roger Clark původem z Nového Zélandu, působící v současné době na Rutgers University v USA, který byl i přes svůj nikoliv nízký věk pravděpodobně nejvitálnější přednášejícím vůbec. Kromě toho, že podal velmi fundovaný výklad složité úpravy zločinu agrese, o kterou má být na základě konsenzu dosaženého na revizní konferenci v Kampale v budoucnu rozšířena jurisdikce MTS, po přednáškách se zájmem diskutoval se studenty o jejich projektech a pracích a nabízel, ať se na něj i později obrátí, když budou potřebovat nějakou radu.

Poté co se prof. Olympia Bekou z University of Nottingham zaměřila na princip komplementarity a povinnost smluvního státu promítnout obsah Římského statutu do vnitrostátního práva, vedoucí a hlavní organizátorka letošní akce Astrid Reisinger Coracini vysvětlila vývoj snah představitelů Africké unie vytvořit samostatný regionální systém mezinárodní trestní spravedlnosti jako reakci na skepsi afrických představitelů vůči fungování MTS (rovněž viz Bulletin č. 9/2013). Zajímavostí je, že zatím poslední návrh statutu tohoto soudu, resp. soudní komory, zahrnuje mnohem více zločinů nežli Římský statut, jako např. pirátství, závažné případy korupce nebo použití jaderných zbraní a jiných zbraní hromadného ničení.

William Lietzau. Foto: Jan Lhotický.

Astrid Reisinger Coracini a prof. Roger Clark. Foto: Jan Lhotický.

Její další příspěvek pojednával o imunitách hlavy státu v souvislosti s případem súdánského prezidenta Al-Bashira. Astrid Coracini vysvětlovala, že státy, které zvou súdánského prezidenta na formální návštěvy, většinou argumentují mezinárodním obyčejovým právem a případně také vágní formulací rezoluce Rady bezpečnosti OSN, na základě které byla situace v Súdánu postoupena MTS. Zatímco totiž rezoluce udává povinnost Súdánu spolupracovat (*shall cooperate fully*), ostatní státy ke spolupráci pouze vyzývají (*urges ... to cooperate fully*). Představitelé MTS naproti tomu argumentují, že rezoluce je závazná pro všechny státy a že mezinárodní obyčejové právo neposkytuje imunitu vůči zločínům, ze kterých je súdánský prezident obviněn.

Dalším přednášejícím byl prof. William Schabas. Jeho příspěvek se týkal žalobce a jeho kompetencí při výběru situací, které hodlá vyšetřovat. Právě absence jasných kritérií v Římském statutu a z toho vyplývající vysoká míra vlivu jediného člověka na to, jakými typy situací se soud zabývá (a v jakých regionech), se tak stala hlavním obsahem jeho příspěvku a kritiky.

Prof. William Schabas. Foto: Jan Lhotický.

Mezi ostatními přednášejícími je podle mého názoru nutné jmenovat také spoluorganizátora letní školy Davida Donata Cattina, jenž dlouhodobě působí v mezinárodní organizaci Parliamentarians for Global Action [1] a v říjnu 2013 se stal jejím generálním tajemníkem. Nejen jeho hluboké znalosti z oblasti aktuálně vyšetřovaných případů, ale také zajímavá hodnocení dosavadního fungování soudu (např. názor, že zaměření soudu na africké státy je vzhledem k závažnosti tamních zločinů legitimní) nutily účastníky k dalšímu zamyšlení a diskusím.

V neposlední řadě je třeba zmínit také přednášku plukovníka Williama Lietzaua, která byla vedena v ostrém kontrastu s obecným míněním účastníků kurzu. William Lietzau byl na americkém ministerstvu obrany až do léta 2013 odpovědný za politiku v oblasti detence včetně detenčního zařízení Guantánamo. Není tedy složité si představit, že po jeho právním zdůvodnění legálnosti politiky dlouhodobého zadržování zatčenců podezřelých z terorismu bez soudního procesu se rozhořela živá a zajímavá debata.

V případě zájmu bylo následně možné nechat se vyzkoušet a získat tak kromě certifikátu přítomnosti také potvrzení o vykonání odborné zkoušky z mezinárodního trestního práva. V závěru programu pak přišel účastníky pozdravit a říci pár milých slov také prof. Otto Triffterer, hlavní editor známého komentáře

Římského statutu a emeritní profesor místní univerzity, jenž v minulosti letní školu v Salzburgu založil.

Když odhlédnu od odborné části programu, rovněž organizačně byla akce zvládnuta s místní precizností, přitom však v naprosté pohodě. Pro potenciální zájemce je pravděpodobně také praktickou informací, že v rámci poplatku ve výši 700 EUR bylo kromě výuky zahrnuto také ubytování a strava. Přitom člověk strávil dva týdny v přítomnosti milých kolegů z různých koutů Evropy a světa, kteří se odborně zabývají mezinárodním trestním právem, což je samo o sobě výjimečné.

A to vše probíhá v Salzburgu, malebném městě pod Alpami, kterým se klikatí řeka Salzach. Městeček plné kultury, v jehož ulicích vyrůstal Wolfgang Amadeus Mozart a které poskytlo kulisy pro dnes již klasický muzikál *Za zvuků hudby*. Pokud jsem tedy v úvodu zmínil, že v tomto roce je již léto definitivně pryč, doufám, že tento text pro některé čtenáře poslouží rovněž jako inspirace pro léto následující.

Poznámky:

[1] Parliamentarians for Global Action je mezinárodní nezisková organizace sdružující více než tisíc demokraticky zvolených poslanců z přibližně 130 zemí světa, jejímž účelem je podporovat mír, demokracii, vládu práva, lidská práva, udržitelný rozvoj a jiné záležitosti globálního charakteru (<http://www.pgaction.org>).

Salzburg. Foto: Jan Lhotský.

2) Evropský systém ochrany lidských práv

Dojde s přistoupením EU k Evropské úmluvě o lidských právech k narušení autonomie právního řádu EU?

Johana Vysloužilová

Přistoupení Evropské unie k Evropské úmluvě o lidských právech (dále Úmluva) je v současné právní vědě velmi diskutované téma. V minulých číslech Bulletinu bylo o této problematice pojednáno komplexně, nyní se zaměříme na jednotlivé kontroverzní aspekty či instituty, které s přistoupením souvisejí, podrobněji. Jako první se pokusíme nalézt odpověď na otázku, zda dojde přistoupením k Úmluvě k narušení autonomie právního řádu Evropské unie. Konkrétně rozebereme, zda bude Evropský soud pro lidská práva (dále ESLP) interpretovat právo Unie závazným způsobem a zda tedy dojde k narušení interpretační autonomie Soudního dvora EU (dále SD EU).

Přistoupením k Úmluvě dojde na poli ochrany lidských práv k výrazné změně oproti současné situaci, a sice že ESLP bude oprávněn rozhodnout o tom, zda Evropská unie porušila ustanovení Úmluvy. Jinými

slovy, štrasburský soud bude akty Unie přezkoumávat zvnějšku. Na první pohled by se mohlo zdát, že takový přezkum nutně povede k porušení autonomie unijního právního řádu, jelikož pouze SD EU má pravomoc závazně interpretovat ustanovení evropského práva. Soudní dvůr vyslovil v Posudku č. 1/91, že pokud by měl mezinárodní soud (v našem případě ESLP) interpretovat právo Unie, představovalo by to vážné riziko pro autonomii evropského práva. Bude ale vůbec možné, aby ESLP rozhodoval o tom, zda Unie porušila ustanovení Úmluvy, aniž by při tom neinterpretovat evropské právo? Pro zodpovězení otázky musíme rozebrat, jak nahlíží ESLP, jako mezinárodní orgán, při své jurisdikci na vnitrostátní právní řády členských států Úmluvy.

ESLP ve většině případů považuje vnitrostátní právní předpisy za dané skutečnosti či fakta [1], které sám nepodrobuje přezkumu. Jak sám uvedl [2], je na národních orgánech, zejména na soudech, aby interpretovaly a aplikovaly vnitrostátní právní předpisy. ESLP má naproti tomu interpretovat a aplikovat ustanovení Úmluvy. Avšak někdy se ani štrasburský soud nevyhne nutnosti bližšího přezkoumání a posouzení vnitrostátních

Soudní dvůr v Lucemburku, foto: hans905, flickr.

předpisů. Pro snadnější pochopení si uvedme příklad. Úmluva v některých svých ustanoveních na vnitrostátní právní řády odkazuje. Druhé odstavce článků 8 až 11 Úmluvy umožňují, aby práva v nich zakotvená byla za splnění uvedených podmínek omezena. Je logické, že ESLP v rámci rozhodování o tom, zda byla porušena Úmluva, musí zhodnotit i ustanovení vnitrostátních předpisů – zde konkrétně, jestli byly splněny podmínky pro omezení zakotvených práv. V takových situacích se ESLP nevyhne nutnosti interpretovat vnitrostátní ustanovení. Po přistoupení Unie k Úmluvě bude docházet ke stejným situacím i ve vztahu k ustanovením unijního práva. Zde je na místě tázat se, zda taková interpretace bude představovat porušení interpretační autonomie SD EU. Odpověď na kladenou otázku zní: autonomie SD EU by byla neblaze ohrožena jen za předpokladu, že by obsah rozhodnutí štrasburského soudu byl vnitřně závazný. Tomu tak ale není, neboť v souladu s čl. 46 odst. 1 Úmluvy jsou smluvní strany Úmluvy povinny implementovat rozsudky ESLP, z čehož plyne, že jeho rozsudky nejsou samovykonatelné [3]. Rozsudky ESPL stanovují respondentovi povinnost odstranit porušení Úmluvy, avšak jakým způsobem tak učiní, je ponecháno jen na jeho uvážení. Pro podporu závěru o nenarušení autonomie je ještě nutné připomenout, že kontrolní mechanismus Úmluvy je založen na principu subsidiarity. Štrasburský soud tedy nebude orgánem, který by jako první rozhodoval o interpretaci a aplikaci předpisů Unie. Takovým orgánem bude, v souladu s principem subsidiarity, SD EU [4]. Můžeme uzavřít, že ESLP nebude interpretovat ustanovení evropského práva vnitřně závazným způsobem a že vnější dohled ESLP nad unijními akty by neměl ohrožovat autonomii Unie.

Text vznikl na základě workshopu „EU Accession to the European Convention on Human Rights: Legal Assessment, Prospects and Pitfalls“, jenž se uskutečnil v rámci projektu Právo do praxe, praxe do práva – partnerství pro užší sepětí výzkumu a v praxe, realizovaného Právnickou fakultou MU v letech 2013 až 2014 za finanční podpory OPVK.

Poznámky

[1] LOCK, Tobias. Walking on a Tightrope: The Draft Accession Agreement and the Autonomy of the EU Legal Order. *Common Market Law Review*, 2011, s. 10.

[2] Huvig v Francie, rozsudek ESLP ze dne 24. dubna 1990, stížnost č. 11105/84.

[3] GRAGL, Paul. *The Accession of the European Union to the European Convention on Human Rights*. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2013, s. 122.

[4] Tamtéž, s. 136.

Brána pro nelegální přistěhovalce do EU: Problém současné Evropy

Michaela Kotalíková

Otázka nelegálních přistěhovalců do EU nabývá ve světle událostí za poslední měsíc obřích rozměrů. Ve snaze zabránit katastrofám podobným těm ze začátku října, kdy při pokusu o překonání Středozemního moře utonulo více než 360 imigrantů, kteří se v nelidských podmínkách na přeplněných bárkách snažili dostat z Afriky do Itálie, se téma aktuální evropské imigrační politiky dostalo do popředí na unijním summitu hlav států a vlád a objevily se hlasy volající po její reformě. Nicméně ačkoliv se mnoho evropských států shodne, že současná situace je kritická a je třeba přehodnotit některé bezpečnostní postupy, přesná podoba řešení zůstává předmětem sporu a celkovou reformu většina států odmítá.

Jižní státy jako Itálie, Řecko či Španělsko, které jsou hlavní branou pro vstup uprchlíků do EU, naléhavě žádají, aby se ostatní evropské státy zapojily do řešení současné krizové situace. Angelino Alfano, italský ministr vnitra, prosazuje, aby Evropa převzala zodpovědnost za uprchlíky jednotně jako celek, a to vzhledem k tomu, že se díky vysokému stupni integrace a volnému pohybu osob tento problém netýká pouze kontaktních zemí, ale celé Evropy. Německý ministr vnitra Hans-Peter Friedrich ovšem tento názor nesdílí s tím, že „Německo je zemí, která přijímá nejvíce uprchlíků“. K tomuto vyjádření je třeba dodat, že ačkoliv se imigranti mohou v rámci schengenského prostoru pohybovat volně, zodpovědnost za ně stále nese země, do které vstoupili jako první.

Ilustrace foto. zdroj: wiki.

Zdá se jasné, že vzhledem k rozdílnosti názorů států na konečnou podobu evropské imigrační politiky, je jakákoliv radikální reforma neuskutečnitelná. Nezbyvá než se zaměřit na přímou pomoc uprchlíkům a zapojit se do boje proti pašerákům lidí. Slovy mluvčí pro Evropskou komisi Michele Cercone: „Ve středním a dlouhodobějším časovém rozmezí je nutné zlepšit komunikaci a spolupráci s výchozími zeměmi uprchlíků a s uprchlíky žádajícími o azyl. Dále bude třeba posílit boj s pašeráky a zločinci, kteří stojí v pozadí nedávných neštěstí. Neměli bychom zapomínat na to, že za těmito tragédiemi najdeme skutečné zločinecké organizace, jež vydělávají na lidském neštěstí tím, že lidem poskytují falešné naděje na lepší život.“

Imigranti přichovávající na ostrov Lampedusa, foto: Sara Prestanni, wiki.

Mnozí kritizují EU za její nedostatečnou reakci, například úřadující náměstkyně ředitele pro západoevropskou sekci Human Rights Watch Judith Sunderland prohlásila: „Evropští představitelé by se měli povznést nad pouhé projevy lítosti a zavázat se ke konkrétnímu řešení, které zabrání dalším úmrtím imigrantů na moři.“ Dále dodala, že „nové návrhy na zvýšenou kontrolu Středozemního moře by se měly soustředit na záchranu životů, a ne na bránění vstupu do EU.“

Prezident Evropské komise José Manuel Barroso upozorňuje na fakt, že při tak složité problematice týkající se velkého množství států je třeba zvýšené opatrnosti. „Všichni se musíme snažit udělat více pro to, aby se neštěstí, jako je toto, v budoucnu neopakovalo. Nicméně není možné očekávat nějaká zázračná řešení, která se objeví přes noc, a musíme se snažit zůstat při zemi.“ Je tedy otázkou, jak rychle a zda vůbec je Evropská unie schopna shodnout se na nějakém konstruktivním řešení problému, které by v nejbližší budoucnosti přispělo k zlepšení současné situace.

Případ Janowiec a ostatní proti Rusku

Martina Grochová

Velký senát Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „Soud“) se ve svém rozsudku *Janowiec a ostatní proti Rusku* [1] z 21. října 2013 zabýval otázkou, zda byla postupem při vyšetřování masakru v Katyni porušena lidská práva, a to zejména jestli bylo řízení vedeno takový způsobem, že byla porušena procesní stránka práva na život dle čl. 2 Úmluvy a dále zákaz mučení a nelidského zacházení dle čl. 3 Úmluvy. Soud se také vyslovil k tomu, zda byla porušena povinnost Ruska poskytnout veškeré prostředky nezbytné pro účinné provedení šetření Soudem dle čl. 38 Úmluvy.

O stížnostech patnácti polských stěžovatelů rozhodl již 16. dubna 2012 pátý senát Soudu, který shledal, že došlo k porušení zákazu mučení a nelidského zacházení (čl. 3 Úmluvy) vůči skupině stěžovatelů, jejichž vztah k obětem masakru v Katyni byl dostatečně silný. Stěžovatelům byl opakovaně upírán přístup k informacím o vyšetřování a nebyl jim přiznán statut oběti. Pátý senát zároveň vyslovil, že pozůstali po obětech masakru v Katyni dlouho trpěli, když nevěděli, zda jsou jejich příbuzní mrtví, či stále na živu. Povinnosti podle čl. 3 Úmluvy nelze omezit na prosté konstatování smrti, ale je třeba poskytnout také informace o okolnostech úmrtí a o místě, kde jsou zesnulé pohřbení. V tomto bodě se s rozhodnutím pátého senátu velký senát neztotožnil. Naopak zcela shodně pátý senát i velký senát shledali, že posouzení porušení procesní stránky práva na život dle čl. 2 Úmluvy nespadá do časové působnosti Úmluvy a není tedy dána příslušnost Soudu. Shoda panovala také na tom, že došlo k porušení povinnosti Ruska poskytnout veškeré prostředky nezbytné pro účinné provedení šetření Soudem dle čl. 38 Úmluvy.

Masakr v Katyni označuje sérii vražd polských válečných vězňů, kteří se během druhé světové války nacházeli v ruských pracovních a koncentračních táborech. V březnu 1940 navrhla hlava NKVD Lavrentij Berija Stalinovi, aby byli polští váleční vězni zastřeleni, jelikož jsou všichni nepřátelé sovětských představitelů, plní nenávisti k sovětskému systému a snaží se vést protisovětskou agitaci. Rozhodnutí o odsouzení k popravě podepsal sám Stalin a veškeré vraždy proběhly mezi dubnem a květnem 1940.

V letech 1942 a 1943 byli náhodně objeveny hromadné hroby u Katyňského lesa, kde spočinulo 4243 polských důstojníků. Sovětský svaz obvinil z vraždění Němcko, které mělo údajně převzít nad polskými vězni roku 1941 kontrolu a zavraždit je. Na základě Chruščevova

rozhodnutí byly následně téměř všechny dokumenty týkající se poprav polských válečných vězňů zničeny, zbývající dokumenty pak byly uloženy, přičemž přístup k nim měl pouze státní tajemník Komunistické strany SSSR. Roku 2010 byly tyto dokumenty zveřejněny.

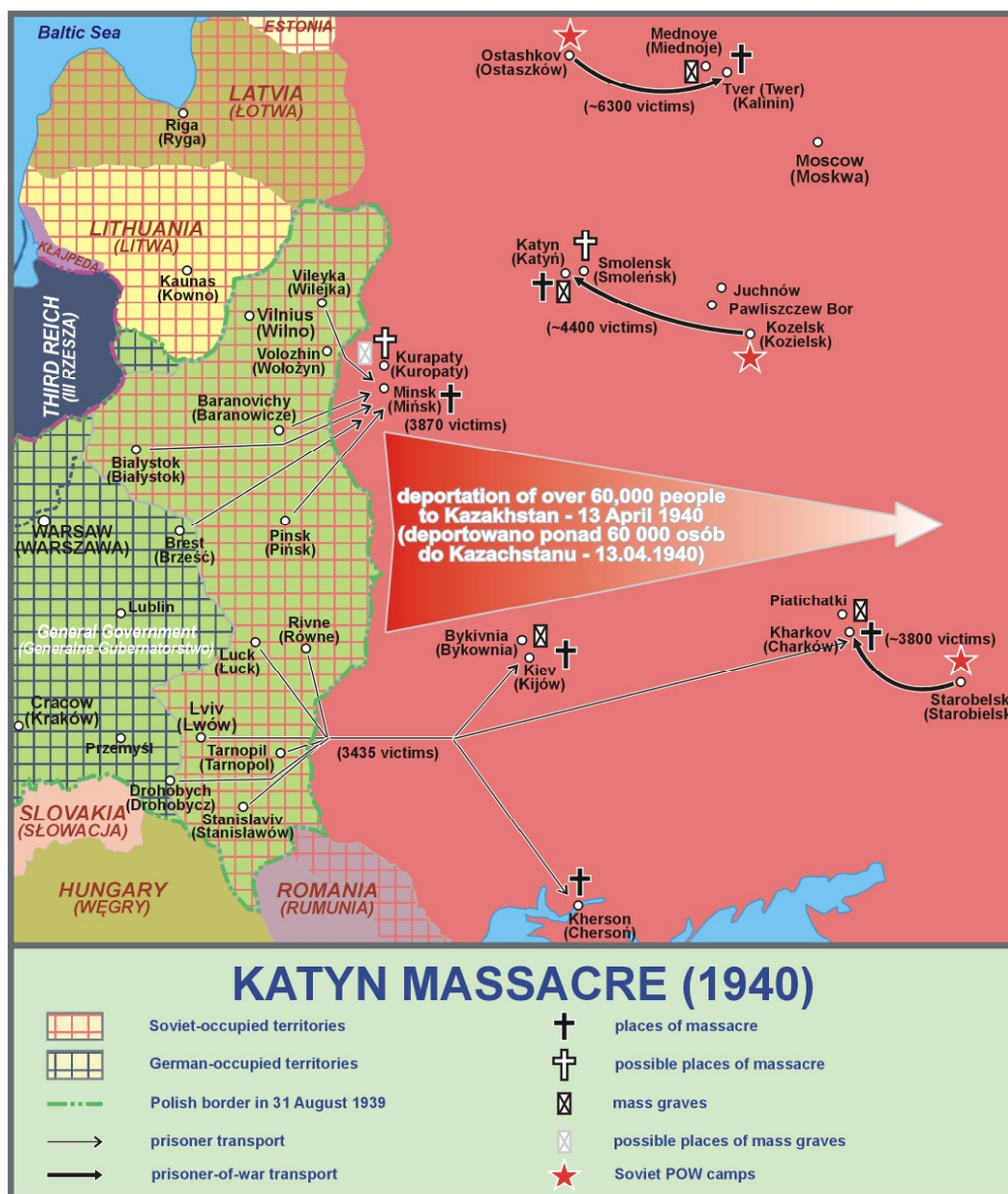
Roku 1990 byly polskému prezidentovi předány materiály týkající se masakru v Katyni a zpravodajská agentura SSSR oficiálně prohlásila, že k popravě polských válečných vězňů došlo ze strany SSSR a jmenovala konkrétní osoby, jež za toto rozhodnutí byly odpovědné. Téhož roku bylo zahájeno trestní šetření v Charkově ohledně nalezených hromadných hrobů. Vyšetřování bylo převzato kanceláří hlavního vojenského prokurátora SSSR. Následně proběhly exhumace polských politických vězňů pohřbených v hromadných hrobech. Roku 1992 bylo oficiálně zveřejněno, že za odsouzením k smrti stál Stalin a Politbyro komunistické strany SSSR. V letech 2001, 2002 a 2004 polský předseda Institutu národní paměti opakovaně, avšak bezúspěšně žádal o přístup k vyšetřovacím spisům. Roku 2004 byl případ odložen a část spisů byla označena jako přísně tajná a několik dalších částí jako materiály pouze pro vnitřní potřebu.

Stěžovatelé se domáhali poskytnutí kopií rozhodnutí a dokumentů týkajících se jejich příbuzných – bývalých válečných vězňů, avšak veškeré žádosti byly kanceláří vojenského prokurátora odmítnuty. Ruské soudy potvrdily oprávněnost odmítnutí žádostí stěžovatelů a s tímto názorem se ztotožnil také Nejvyšší soud. Soudy opřely svá rozhodnutí především o tvrzení, že jako příslušníci jiného státu nemohou mít stěžovatelé přístup k materiálům, jež byly klasifikovány jako tajné.

Stěžovatelé ve své stížnosti tvrdili především porušení

čl. 2 (práva na život) a čl. 3 (zákazu mučení a nelidského zacházení) Úmluvy. Co se týče posouzení porušení čl. 2 Úmluvy, Soud podrobně zkoumal, zda je vůbec dána jeho příslušnost, a to s ohledem na dlouhý čas, který od předmětných událostí uplynul, a s ohledem na datum přistoupení Ruska k Úmluvě.

Zatímco u všech dosavadních případů [2] se konstatovalo, že zde existoval skutečný vztah (*genuine connection*), protože čas, jenž uběhl mezi smrtí a přistoupením předmětného státu k Úmluvě, byl rozumně dlouhý, v případě *Janowiec a ostatní* tomu tak nebylo. Šlo tedy o první případ, který by mohl spadat do výjimečné kategorie případů, kdy dostatečným podkladem pro konstataci existence vztahu je potřeba zajistit opravdovou a efektivní ochranu práv a hodnot, jež garantuje Úmluva. Právě z těchto důvodů bylo třeba, aby soud vyjasnil kritéria testu hodnot Úmluvy (*Conventi-*

Mapa katyňského masakru, zdroj: Instytut Pamięci Narodowej (Polska), Lomio17.

Masový hrob z katynského masakru, zdroj: Wiki.

on values test). Takovýto vztah může být konstatován v případě událostí, které dosahují intenzity popírání samotných základů Úmluvy, jako například válečné zločiny, genocida nebo zločiny proti lidskosti.

Soud však zároveň vyslovil názor, že žádný stát nemůže být činěn zodpovědným podle Úmluvy za neprošetření sebezávažnějších zločinů, udály-li se před přijetím Úmluvy 4. listopadu 1950. Přitom zdůraznil zásadní rozdíl mezi možností stíhat osobu za závažný trestný čin podle mezinárodního práva tam, kde to okolnosti dovolují, a mezi povinností takto činit. Jelikož k předmětným událostem došlo před přijetím samotné Úmluvy a dlouho před přistoupením Ruska k Úmluvě, Soud se vyslovil, že v případě nelze spatřovat prvky, které by spojovaly události dávno minulé s obdobím po ratifikaci Úmluvy. Za těchto okolností nemá Soud příslušnost *ratione temporis* k posouzení stížnosti podle čl. 2 Úmluvy.

Dlouhodobé utrpení rodinných příslušníků pohřešované osoby spojené se střídající se nadějí a zoufalstvím může být důvodem pro konstatování porušení čl. 3 Úmluvy za předpokladu, že státní orgány přijaly odmítavý postoj k jejich snaze získat o pohřešované osobě informace. Soud se však neztotožnil s předchozím rozsudkem pátého senátu, že se o takovou situaci jednalo i v tomto případě. Ač na počátku jistě existovala nejistota, zda jsou jejich příbuzní naživu, v době, kterou Soud může posuzovat – tedy od přistoupení Ruska k Úmluvě – byla již situace jiná. Vzhledem k oficiálnímu prohlášení SSSR a vzhledem k době, jež od zmizení osob uplynula, již nešlo příbuzné stěžovatelů považovat za zmizelé, nýbrž za mrtvé. Za těchto okolností Soud neshledal porušení čl. 3 Úmluvy.

Na závěr Soud konstatoval porušení čl. 38 Úmluvy, tedy povinnosti poskytnout veškeré prostředky nezbytné pro účinné provedení šetření Soudem, když Rusko

odmítlo Soudu předat relevantní podklady k posouzení případu, konkrétně rozhodnutí ze září 2004 o ukončení vyšetřování masakru v Katyni. Odůvodnění, že se jedná o přísně tajný materiál podle národního práva, Soud neakceptoval. Soud nepřipouští, že by pouhý odkaz na národní právo byl dostatečným odůvodněním pro nedodržení závazku vyplývajícího z mezinárodní smlouvy a zároveň se neztotožnil s názorem, že poskytnutí kopie předmětného rozhodnutí by mohlo jakkoliv ohrozit bezpečnost Ruska.

Význam rozsudku *Janowiec* spočívá nejen v závažnosti historických událostí, k nimž se vztahuje, ale se v něm Soud zároveň vyslovil i k ožehavým tématům, jakým posouzení zacházení s pozůstalými obětí nepochybně je. Soud v rozsudku také rozvedl kritéria, jež byla stanovena v případě *Šilih* pro posuzování tzv. skutečného vztahu (*genuine connection*). Vzhledem k tomu, že případ *Šilih* byl čteně citován v dalších rozhodnutích Soudu, lze očekávat, že argumentace soudu v rozsudku *Janowiec a ostatní* bude taktéž významná pro další rozhodování Soudu v obdobných případech. V neposlední řadě se Soud poprvé vyslovoval k otázce, zda událost, o níž se jedná, nedosahuje intenzity popírání samotných základů Úmluvy.

Poznámky:

[1] Rozsudek ze dne 21. 10. 2013, stížnosti č. 55508/07 a 29520/09.

[2] Viz zejména *Šilih proti Slovinsku*, rozsudek ze dne 9. dubna 2009, stížnost č. 71463/01.

Zdroje:

Janowiec a ostatní proti Rusku, rozsudek ze dne 21.10.2013, stížnosti č. 55508/07 a 29520/09.

Šilih proti Slovinsku, rozsudek ze dne 9. dubna 2009, stížnost č. 71463/01.

Exhumace masových hrobů v Katyni, zdroj: Wiki.

3) Mezinárodní politika, byznys a lidská práva

Zakázané polibky: Individuální práva a svobody v Maroku

Tereza Raková

Na začátku října proletěla světovými médii zpráva o zatčení tří mladistvých ve městě Nador v Maroku [1]. Patnáctiletý Oussama na konci září pořídil fotografii svých líbajících se kamarádů Mouhrsina (15) a Raji (14) na veřejném prostranství před školou, kterou všichni tři navštěvují. Tu následně zveřejnil na sociální síti Facebook. Prezidentu místní Organizace pro lidská práva a občanské svobody [2], Faysalu al Marsimu, unikl romantický prvek tohoto aktu, a považujíc jej za pohoršující místní islámskou společnost, podal na mladou trojici stížnost pro porušení veřejné morálky. Jakékoliv veřejné projevy hlubší náklonnosti mezi nesezdanými mladými lidmi jsou totiž v Maroku přísně zakázány. Mladiství byli obviněni z porušení zákazu nemravného chování na veřejnosti [3], vzati do vazby a následně přemístěni do střediska pro mladistvé. Nezletilým hrozí „za polibek na veřejnosti“ trest odnětí svobody až na dva roky. První slyšení proběhlo 11. října. Obvinění byli prozatím propuštěni na kauci a jednání odročeno na 22. listopadu do prošetření okolností případu.

V reakci na policejní asistenci při zatčení trojice teenagerů se na sociálních sítích zformovalo hnutí na jejich podporu [4], jež uspořádalo protestní akce (tzv. *kiss-in days*) například v Paříži a v Rabatu. Místní nevládní organizace MALI [5] nastartovala kampaň na zveřejnění jednoho milionu fotek líbajících se párů na internetu. Cílem akcí bylo poukázat na omezování práv jednotlivce v zemi a snaha o zajištění toho, aby vyjadřování individuálních postojů mohlo probíhat veřejně a svobodně. K žádosti o propuštění nezletilých se přidaly také mezinárodní nevládní organizace jako Amnesty International.

Při pohledu na tyto události vyvstávají otázky, zda byla policejní akce, jež doprovázela zatčení mladistvých, oprávněná a do jaké míry jsou základní práva a svobody jednotlivců v islámských zemích dodržovány.

Maroko ratifikovalo důležité Mezinárodní pakty OSN již v roce 1979 [6] a v reakci na události Arabského jara dokonce v minulém roce přijalo novou Ústavu, která zakotvuje základní lidská práva a svobody. Mnohé případy z praxe ale dokazují, že realita lidskoprávní situace v království na severu Afriky je stále „tro-

Rabat, foto: Tereza Raková

chu jiná“. Konzervativní hodnoty, odvislé především od islámského náboženství, v zemi i nadále úspěšně válčují některá individuální lidská práva.

Místní občanská společnost ve spolupráci s marockými i mezinárodními nevládními organizacemi již delší dobu volá po zaručení základních práv a svobod občanů státem. V posledních letech zde narůstá počet lidí, kteří ve stále větší míře nejsou spokojeni se socio-politickou situací v zemi a snaží se o společenskou změnu. Případy jako zatčení Oussamy, Mouharsina a Raji je většinou ještě více vyburcují k jednání. Nejde zde totiž jen o „pouhý polibek“, který vyvolal vlnu nepokojů v zemi, ale případ nakusuje širší okruh potlačovaných a systematicky tabuizovaných sexuálních práv, se kterými se Maroko dříve či později bude muset vyrovnat.

Snahy a aktivity občanské společnosti, stejně jako solidarita, pomoc a podpora ze strany externích aktérů (států, nevládních organizací, atd.) mohou napomoci ve dvou ohledech. Ke zdárnému vyřešení tohoto konkrétního případu a v širším kontextu mohou mít dopady také na případy další. V konečném součtu snad přispějí k tomu, aby výkon individuálních práv a svobod občanů v Maroku nebyl trestán, ale řádně zaručen.

Autorka je momentálně na zahraničním studijním pobytu v Rabatu.

Poznámky:

[1] Například zpravodajský server BBC (<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-24409323>).

[2] L'Organisation unie pour les droits de l'homme et les libertés publiques.

[3] Všichni tři jsou obviněni z porušení článku 483 trestního zákona, jenž stanovuje trest odnětí svobody od jednoho měsíce až na dva roky a pokutu pro ty, kteří svou nahotou či obscenními gesty prováděnými v přítomnosti jednoho a více (až 18) svědků či na veřejnosti, pobouří společnost. Mladík líbající dívku byl obviněn také z porušení článku 484 trestního zákona, který stanovuje trest odnětí svobody na dva až pět let za nemravný útok na osoby mladší 18 let, osoby nesvéprávné, zdravotně postižené či s nízkou mentální kapacitou.

[4] Skupina na Facebooku: Solidarité avec les jeunes de Nador, petice Un baiser n'est pas un crime, na Twitteru #FreeBoussa.

[5] Alternative Movement for Individual Liberties.

[6] Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

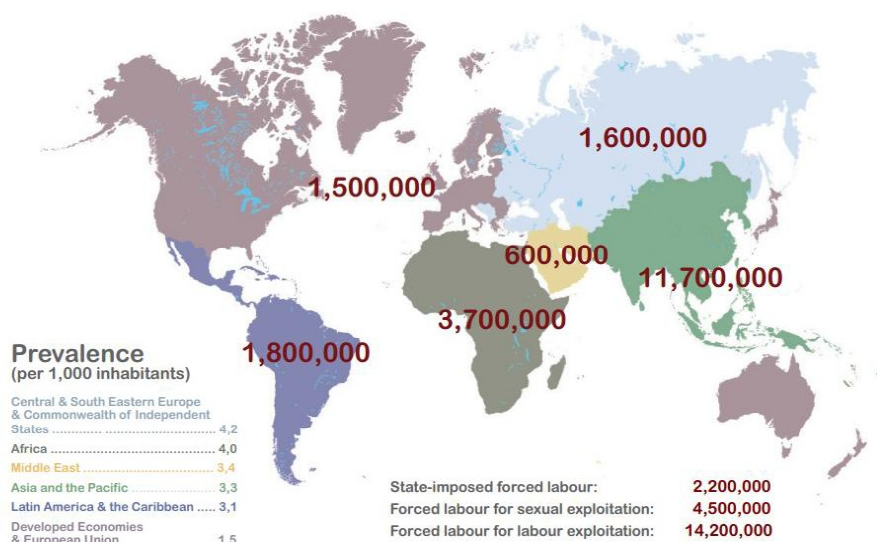
Otroci dnešní doby

Tereza Doležalová

Potřebujete co nejlevněji sehnat pomocnou ruku? Nebo rovnou celého člověka? Pak vězte, že průměrná cena otroka je pouhých 90 dolarů. A ač je otroctví oficiálně ve všech zemích zakázané, dle posledních odhadů je na světě přes 29 milionů nuceně pracujících lidí, takže se nemusíte bát, že by bylo vaše počínání ojedinelé.

I takto cynicky lze nahlížet výsledky průzkumu, jež na začátku října zveřejnila organizace Walk Free Foundation v rámci zprávy *Globální index otroctví 2013* [1]. Nejvíce novodobých otroků, tedy obětí obchodování s lidmi, lidí, kteří prací splácí svůj dluh či kteří byli prodáni do nechtěného manželství, a zneužívaných dětí, je dle odhadů organizace v Indii (bezmála 14 milionů) a v Číně (téměř 3 miliony). Při přepočtu na jednoho obyvatele pak vítězí Mauritánie a Haiti. K podobným odhadům dospěla minulý rok i Mezinárodní organizace práce [2], podle níž tehdy vykonávalo určitou formu nucené práce téměř 21 milionů lidí na celém světě, přičemž více než 14 milionů z nich (tedy zhruba 68 %) pracovalo pro soukromé společnosti.

Nuceně pracujících je dle některých odhadů na světě dokonce zhruba o 2 milióny více než v roce 1860, kdy bylo otroctví 13. dodatkem zrušeno v USA, přičemž střední cena otroka je dnes vyšší o pouhých 6 dolarů. Je samozřejmě diskutabilní, zda vůbec a jak konkrétně je k těmto odhadům možné dospět. Nicméně je jisté, že ač mohou být výše zmíněná čísla nadhodnocená, otroctví v dnešní době zjevně stále existuje. A to i přesto, že první úmluva o úplném zrušení všech forem otroctví byla podepsána již v roce 1926 a z popudu Ekonomické a sociální rady OSN byl tento cíl znovu vyzdvižen dodatkovou úmluvou v roce 1956.

Nuceně pracující ve světě, foto: ilo.org

Ačkoliv posledně zmíněnou úmluvu a ani tomuto tématu se věnující deklarace Mezinárodní organizace práce nepodepsaly všechny státy, nenajde se dnes jediná země, která by otroctví označovala za legální.

Jak je tedy možné, že tento institut stále přetrvává? Touto otázkou se kromě akademiků a nevládních organizací zabývá i zvláštní zpravodajka pro současné formy otroctví, jeho formy a příčiny, kterou k tomu v roce 2008 zmocnila Rada OSN pro lidská práva. Odpovědi však stále není mnoho. Za hlavní příčinu bývá často označována příliš rychle postupující urbanizace, která vede k rozpadu přirozených „záchranných sítí“, jež dříve představovaly rodiny či kmenová společenství. Upozorňováno bývá také na nedostatečné vynucování zákazu nucené práce ze strany některých zkorumpovaných vlád. Nicméně stejně jako u jiných patologických jevů ve společnosti i zde platí, že otroctví tu bude tak dlouho, dokud jej budou lidé tolerovat, ať už prodejem vlastní dcery nebo nákupem výrobků vyprodukovaných dětmi či nuceně pracujícími lidmi.

Ilustrace: foto. Zdroj: Mezinárodní organizace práce ILO, flickr.

Poznámky:

[1] Celou zprávu lze přečíst a o organizace se více dozvědět na <http://www.globalslaveryindex.org/>.

[2] Podrobné výsledky viz <http://bit.ly/XsS0av>.

Zdroje:

Anker, Christien van den: *The Political Economy of New Slavery*, 2004. <http://bit.ly/17ycbVU>.

Vyšly nové zprávy OSN a nevládních organizací o útocích bezpilotních letounů

Petra Nováčková

V polovině října letošního roku byly vydány hned čtyři zprávy týkající se bezpilotních letounů využívaných k cílení a zabíjení teroristů. OSN vydala dvě zprávy, jednu od profesora Heynse, který se z obecnějšího pohledu zabývá využíváním bezpilotních letounů, a druhou od zvláštního zpravodaje OSN Bena Emmersona, jenž ve své předběžné zprávě detailněji dokumentuje civilní oběti útoků bezpilotních letounů a v této souvislosti kritizuje USA za netransparentnost. Obdobným směrem se zaměřují i zprávy Transparency International a Human Rights Watch.

Zpráva zvláštního zpravodaje OSN Emmersona, na které začal pracovat v lednu 2013 a v roce 2014 by měla být připravena její finální verze, na svých dvaceti stranách poskytuje stručné shrnutí funkcí bezpilotních letounů, jejich využití a počtu jimi zapříčiněných civilních obětí na území Pákistánu, Libye, Jemenu, Somálska, Afganistánu, Gazy a Iráku. Dále se pak věnuje souvisejícím otázkám odpovědnosti, transparency a ukotvení tohoto postupu v mezinárodním právu, především pak ve vztahu k USA, Spojenému království a Izraeli, kteří tyto letouny využívají.

Kritika transparentnosti

Ačkoliv Emmersonova zpráva obecně hodnotí bezpilotní letouny v případě jejich užití v „přísném souladu“ s humanitárním právem jako válečný prostředek limitující množství civilních obětí, jako problematickou kritizuje nedostatečnou transparentnost jejich používání. Tato kritika směřuje především na Spojené státy, které informace ohledně provedených akcí vůbec nezveřejňují.

Nicméně i přes nedostatek oficiálních informací nám právě zpráva zvláštního zpravodaje poskytuje přibližný obrázek o rozsahu těchto operací a počtu civilních obětí. Asi nejvíce zmiňovaným příkladem je Pákistán, kde se odhady o počtu civilních obětí zaviněných použitím bezpilotních letounů pohybují kolem 400 (od roku 2004).[1] Pro zachování objektivity je ovšem nutno dodat, že v ostatních sledovaných zemích jsou tato čísla podstatně nižší.

Mezinárodní lidskoprávní organizace

K tématu civilních obětí útoků bezpilotních letadel se vyjádřily i dvě přední mezinárodní organizace zabývající se lidskými právy - Human Rights Watch a Amnesty International. Zprávy obou organizací se do

jistě míry shodují se zprávou OSN a stejně tak volají po větší transparentnosti v politice užívání bezpilotních letounů americkou vládou.

Zprávy nepokrývají všechny útoky bezpilotních letounů a neposuzují reprezentativní vzorek, ale zabývají se několika útoky, které měly za následek civilní oběti. Nejde tedy o kvantitativně důsledné hodnocení, ale spíše o kvalitativní kritiku důsledků některých útoků. Obě organizace se dále neshodnou s vládou USA ohledně pravidel pro použití bezpilotních letounů, která by dle mezinárodního práva měla být použita.

Oblasti právní kontroverze

Kromě nedostatku transparentnosti celého procesu je druhým kritickým aspektem využití bezpilotních letadel právě nejasné ukotvení těchto akcí v rámci mezinárodního práva. Sporná je zde především otázka ospravedlnění útoků proti Al-Káidě a spřízněným silám transnacionálního charakteru (*principle of co-belligerency*). Je možné používat bezpilotní letouny i mimo ozbrojený konflikt? Zřejmě ne. Je však argument USA o globálním charakteru „války proti terorismu“ dostatečně silný? Emmerson se ve své zprávě přiklání k názoru, že tento přístup je značně kontroverzní a mělo by ohledně něj dojít k mezinárodnímu konsenzu.

I navzdory čerstvosti zprávy se již nyní objevují názory, které s Emmersonovými závěry značně polemizují. Příkladem je upozornění na možné nezamýšlené následky návrhů předložených zprávou OSN, které by (jak zprávy naznačují) mohly vést k nahrazení sou-

časného právního základu rámcem sebeobranu, což by mělo dalekosáhlé důsledky například v oblasti stíhání válečných zločinů. Rámec sebeobranu totiž na rozdíl od současného právního základu ozbrojeného konfliktu nespadá pod Ženevské konvence (*jus in bello*), a tudíž by bylo značně ztíženo i stíhání válečných zločinů.

Vzhledem k nedávnému datu zveřejnění zpráv OSN lze jen těžko odhadovat, jaký efekt, zdali vůbec nějaký, mohou mít na využití bezpilotních letounů v rámci ozbrojených konfliktů a přístupu k informacím o těchto akcích. Důležitější proto zřejmě bude finální verze zprávy, kterou zvláštní zpravodaj Emmerson předloží Radě OSN pro lidská práva v roce 2014. Zatím se nicméně nezdá, že by se státy světa byly schopny dohodnout na společném postupu ohledně regulace použití bezpilotních letounů, a že by USA byly ochotny ukončit svoji válku s terorismem.

Poznámky:

[1] Údaje byly poskytnuty pákistánským ministerstvem zahraničí a jsou podle jejich vlastního vyjádření přibližné.

Zdroje:

Emmerson, B. (2013): Promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while combating terrorism, United Nations Report.

Goodman, R. (2013): Al-Qaeda, the Law on Associated Forces and “Belonging to” a Party (did the new UN drones reports get it right?), Just Security.

Whitlock, C. (2013): Drone strikes killing more civilians than U.S. admits, human rights groups say, Washington Post.

Letoun „Reaper“, foto: Wiki

4) Česká republika a lidská práva

Konec zmocněnkyně pro lidská práva

Lenka Pičová

Ředitelka Sekce pro lidská práva Úřadu vlády Monika Šimůnková byla 15. října odvolána vedoucím Úřadu vlády ze své funkce. Tento krok byl ze strany Úřadu vlády odůvodněn její dlouhodobě špatnou pracovní morálkou a konflikty s podřízenými, sama Šimůnková ovšem tyto informace odmítla jako pouze zástupné problémy. Monika Šimůnková v návaznosti na tuto událost poté rezignovala i na svůj post vládní zmocněnkyně pro lidská práva, což okomentovala se slovy, že toto místo „je marginalizováno, nemá pravomoci, nemá pod sebou žádné zaměstnance. Podle nového organizačního řádu se zmocněnec nemá ani zúčastnit jednání vlády“. Jejím dočasným nástupcem v čele Sekce pro lidská práva se nyní stal Martin Šimáček, ředitel Odboru pro sociální začleňování [1][2]. Za touto personální výměnou by přitom mohlo stát i to, že Šimůnková se věnovala ve své činnosti zejména právům žen a dětí, a nikoliv dnes pravděpodobně nejpálčivějšímu českému problému - existenci romských ghett a narůstajícímu rasismu a radikalismu ve společnosti [3], což jsou mimo jiné i jedny z klíčových kapitol výroční Zprávy o stavu lidských práv v ČR Českého helsinského výboru [4].

Za pozornost rovněž stojí i debata, která proběhla v médiích spolu s touto událostí, a to zda v nejbližší době bude problematika národnostních menšin přesunuta pod gesci Ministerstva vnitra, což navrhl sám ministr Pecina [5]. To by rozhodně znamenalo silný zásah do dosavadního pojetí lidskoprávní agendy a její roztržštění, jímž by se problematika lidských práv ve vládní politice nejspíš ještě více rozmělnila.

V dosavadní atmosféře předvolebního boje se navíc nikdo z politiků favorizovaných politických subjektů k řešení otázky rasismu pro jistotu nevyjadřoval, někteří se jí dokonce snažili využít jako lákadlo pro voliče, viz výroky Tomia Okamury o romském vy-

stěhovalectví zveřejněné na sociální síti Facebook. Ten se svým hnutím Úsvit přímé demokracie navíc nyní zasedne v Poslanecké sněmovně. I to by měl být impulsem pro nynější „úřednickou“ vládu, aby nenechala lidskoprávní agendu rozpadnout na více částí a věnovala se jí o to pečlivěji, jelikož nový regulérní ředitel Sekce pro lidská práva Úřadu vlády bude jmenován až po sestavení nového kabinetu, tedy pravděpodobně v horizontu několika měsíců.

Zdroje:

- [1] *Tiskové zprávy*. Vláda České republiky, (<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-zpravy/>).
- [2] *Šimůnková: Důvody pro mé odvolání byly dehonestující a směšné*. ČT24, (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/246658-simunkova-duvody-pro-me-odvolani-byly-dehonestujici-a-smesne/>).
- [3] Třešňák, Petr. *Sama a potichu*. Respekt 43/2013, s. 17-18.
- [4] *Zpráva o stavu lidských práv za rok 2012*. Český helsinský výbor, (<http://helcom.cz/ke-stazeni/zpravy-o-stavu-lidskych-prav-v-cr/>).
- [5] *Šimůnková: Důvody pro mé odvolání byly dehonestující a směšné*. ČT24.

Bývalá vládní zmocněnkyně Monika Šimůnková, foto: Lmačku, wiki

Segregované školství – Slovenské dejá vu

Slovenská veřejná ochránkyně práv provedla výzkum zaměřený na vzdělávání Romů

Miroslav Knob

Téma diskriminace Romů v Českém školství není pro pravidelné čtenáře bulletinu žádnou novinkou. Ostatně v rámci české sekce jsme se tématu věnovali v předchozích číslech pravidelně, především s ohledem na výzkum českého veřejného ochránce práv, který provedl v základních školách praktických a jehož výsledky nepřinesly nejen speciálním pedagogům, ale i veřejnosti, dobré zprávy. Pro Českou republiku je problematika segregovaného školství pro romské žáky lidskoprávní ostudou, kterou není schopná vyřešit již od doby vydání rozsudku Evropského soudu pro lidská práva D. H. a ostatní proti České republice. Nechme však protentokrát naši domácí půdu na pokoji a podívejme se k našim sousedům – na Slovensko.

Slovenská veřejnost je aktuálně konfrontována s výsledky výzkumu veřejné ochránkyně práv Jany Dubovcové, který probíhal v červenci 2013 a který se zabýval celkovou situací přístupu romské menšiny ke vzdělání[1]. Čtenář seznámený s českou realitou zažívá při čtení výsledků ze Slovenska dejá vu – v otázce segregace Romů ve školství si s námi naši sousedé v ničem nezadají. Podrobné srovnání obou průzkumů není pro potřeby této krátké glosy nutné[2], avšak lze konstatovat, že slovenský výzkum šel svým obsahem nad rámec výzkumu českého – zkoumal nejen etnické složení na všech typech základního, ale i předškolního vzdělávání, ale také používání romského jazyka, využívání asistentů a znalost romštiny učiteli[3]. V čem se naopak výzkumy nelišily je zvolená výzkumná metoda (tedy metoda pozorování třetí stranou a metoda identifikace na základě nepřímých kritérií) [4].

Pracovníci kanceláře slovenské ombudsmanky navštívili celkem 21 základních škol na území celého

Slovenska, přičemž zjistili, že Romové jsou na Slovensku umísťováni do škol, v nichž jejich procentuální zastoupení představuje většinu, čímž dochází k faktické segregaci (fenomén romských škol). Stejně jako v České republice je pak větší procento Romů zastoupeno ve školských zařízeních obdobného typu jako české základní školy speciální (dříve zvláštní školy).

Slovenská společnost tedy čelí stejné výzvě jako společnost v České republice. Nejprve by měla uznat vlastní pochybení - k čemuž jsou tyto výzkumy jen prvním krůčkem. V České republice vyvolalo zveřejnění výzkumu značnou vlnu odporu, především pak ze strany speciálních pedagogů. Jakou reakci zbudí u slovenské veřejnosti zatím nemůžeme říci s ohledem na fakt, že výzkum je velmi čerstvý.

Závěrem však můžeme konstatovat, že k ideálu rovnosti v přístupu ke vzdělání jsou obě země zatím na počátku svého úsilí. To vše šest let ode dne vyhlášení rozsudku D. H. a ostatní proti České republice.

Poznámky:

[1] Výsledky výzkumu dostupné online na webových stránkách slovenského Veřejného ochránce práv <http://www.vop.gov.sk/files/Mimoriadna%20sprava%20VOP.pdf> a <http://www.vop.gov.sk/files/Sprava%20VOP-Vzdelavanie%20Romov.pdf>.

[2] Ostatně podrobné srovnání můžeme nalézt na stránkách českého Veřejného ochránce práv, OCHRÁNCE: Výzkum slovenské ochránkyně práv: Romové jsou vyloučeni ze vzdělávání, dostupné online na <http://www.ochrance.cz/diskriminace/aktuality-z-diskriminace/aktuality-z-diskriminace-2013/vyzkum-slovenske-ochrankyne-prav-romove-jsou-vylouceni-ze-vzdelavani/>.

[3] Výzkum slovenské Veřejné ochránkyně práv, <http://www.vop.gov.sk/files/Sprava%20VOP-Vzdelavanie%20Romov.pdf>, s. 14.

[4] Výzkum slovenské Veřejné ochránkyně práv, <http://www.vop.gov.sk/files/Sprava%20VOP-Vzdelavanie%20Romov.pdf>, s. 15 a násl.

Romská osada na Slovensku, foto: Matus Kacmar, wiki.

Lidskoprávní témata a volební programy českých politických stran

Jan Hejtmánek

Odborníci na volební kampaně se v posledních letech jasně přiklánějí k názoru, že kvalitní moderní kampaň stojí především na osobnostech a profesionálním zpracování. Programové otázky jsou v dnešní hektické době odsunuty do pozadí, občané se ve volbách nerozhodují podle postojů politických stran k důležitým tématům, ale podle toho, který kandidát je jim sympatičtější nebo ještě v horším případě podle toho, kterého politika častěji vidí na billboardu, v televizní diskuzi či na své facebookové zdi. Přesto stranický program zůstává důležitý. Proč? Strana sice může ve volbách díky dobře zvládnutému marketingu nebo známé osobnosti v čele získat přízeň nezanedbatelného množství voličů, udržet se ale na výsluní politické scény dlouhodobě již vyžaduje alespoň určitou úroveň pevného programového základu. [1]

Nikdo se zřejmě nebude divit tomu, že ve volebních programech politických stran pro parlamentní volby hrají prim témata ekonomická. Nezřídka se však v programech objevují i kapitoly či alespoň zmínky, zabývající se tematikou lidských práv. Na následujících řádcích si stručně rozebereme postoje jednotlivých stran k lidským právům na základě jejich volebních programů. [2]

Vítěz voleb Česká strana sociálně demokratická ve svém předvolebním programu akcentuje problematiku lidských práv poměrně výrazně. Kromě sociálnědemokratických programových stálic jako je důraz na bezplatné zdravotnictví a školství, se strana věnuje i takovým tématům jako ochrana životního prostředí (tomuto tématu se ČSSD věnuje opravdu obsáhle hned v několika kapitolách), rozvoj kultury nebo podpora občanské společnosti. Nikoho pak zřejmě nepřekvapí, že lidskoprávní témata ve svém programu příliš neprosazuje Komunistická strana Čech a Moravy. Kromě obecných formulací, např. o ochraně životního prostředí, se ze stranického programu dozvíme jen to, že strana hodlá bojovat proti fašismu, rasismu, nesnášenlivosti a diskriminaci.

Téměř vůbec se ve svém programu lidským právům nevěnovala ani Strana práv občanů – Zemanovci. Strana sice zdůrazňuje jako svá stěžejní témata boj proti korupci a přímou demokracii, tato dvě témata jsou ale obsažena v programech snad všech stran před každými volbami. Pro příklady nemusíme chodit daleko, stačí vzpomenout na volby v roce 2010 a Věci veřejné. Diametrálně odlišný přístup k námi sledované

problematice zvolila TOP 09, která hned úvodní kapitolu svého programu věnovala svobodě a demokracii, konkrétně pak zdůrazňovala roli principů právního a demokratického státu ve společnosti. Strana se v programu výslovně věnuje i svobodě náboženského vyznání či kultury, ochraně spotřebitelů nebo ekologii. I v zahraniční politice pak klade důraz na lidská práva, konkrétně například varuje před jednostranně ekonomicky zaměřenou zahraniční politikou vůči Ruské federaci.

Program cílený primárně na témata ekonomická představila, jako již tradičně, Občanská demokratická strana. Nechybí sice kapitola zaměřená na životní prostředí, jeho ochrana má být ale dle ODS prováděna s rozumem a se zřetelem na to, že součástí přírody je i člověk. V oblasti zahraniční politiky strana sice hodlá brát zřetel i na lidskoprávní témata, ta ale musí být racionálně vyvážena s ekonomickými zájmy státu. Podobně se ke svému programu postavila i KDU-ČSL, která také staví na svých tradičních tématech, zejména

It's time for human rights and democratization on FB

Je čas na lidská práva a demokratizaci na FB

facebook®

na podpoře rodiny a sociálně-tržního hospodářství. Problematika lidských práv je odsunuta do pozadí a vyskytuje se jen v náznacích.

Do povědomí veřejnosti se před letošními volbami poprvé výrazněji zapsaly i dvě nové politické formace, a to hnutí ANO Andreje Babiše a Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury. Program ANO, ač to mnohé možná překvapí, se různým aspektům lidskoprávní oblasti věnuje. ANO například navrhuje některá opatření, která by měla vést k vyšší zaměstnanosti zdravotně postižených či jinak znevýhodněných osob, v rámci zahraniční politiky pak ČR podle strany nemůže a nesmí polevit ve své zahraniční politice na poli lidských práv. To v programu Úsvitu se kromě obvyklých zmínek o boji proti lichvě, hazardu nebo korupci o lidských právech příliš nemluví.

Nejvíce se, jak se již stalo v posledních několika volbách zvykem, prezentovala lidskoprávními tématy Strana zelených. Ta na rozdíl od většiny ostatních stran navrhla v oblasti lidských práv i zcela konkrétní opatření. Strana například hodlá obnovit funkci ministra pro lidská práva, nabízí konkrétní variantu nového migračního zákona nebo změny ve volebním systému, které by vedly k posílení možnosti občanů ovlivnit politiku. Strana se také věnuje tématům práv homosexuálů, řešení problémů romských ghatt, rovnosti mezi pohlavími nebo rozvoje informační společnosti.

Pustíme-li se na závěr do krátkého shrnutí, zjistíme, že české politické strany ve svých programech lidskoprávní témata příliš nereflektují. Za výjimky můžeme považovat ČSSD, TOP 09 a zejména Stranu zelených, která se snažila lidskoprávní témata prosazovat nejen ve svém volebním programu, ale i ve volební kampani. [3] Mnohokrát už jsme ale byli svědky toho, že sliby před volbami, volební programy nebo hesla na billboardech se diametrálně liší od toho, jak se následně politická strana a její představitelé chovají v parlamentu nebo ve vládě. Neberme tedy ani postoje stran popsané v tomto článku za pevně dané. Právě naopak, to, jak se politické strany ke konkrétním otázkám týkajících se lidských práv postaví, uvidíme až v průběhu následujících let.

Poznámky:

[1] Ukázkovým příkladem takové situace je nedávný strmý vzestup i pád Věcí veřejných.

[2] Zdrojem pro analýzu byly volební programy jednotlivých politických stran. U všech stran jsou kompletní programy dostupné na jejich oficiálních internetových stránkách.

[3] To můžeme částečně říct i o TOP 09, která se v kampani vymezuje proti „autokratickému“ stylu politiky prezidenta Miloše Zemana.

Zasedací sál Poslanecké sněmovny, foto: Ervin Pospíšil, wiki.

Monitoring lidskoprávních publikací

Přehled aktuálních odborných článků o lidských právech

Vendula Karásková – Miroslav Knob

Vnitrostátní právo

- Bejček, J.: Fikce rovnosti, nebo „politicky nekorektní“ realita nerovnosti?, Právní rozhledy 19/2013.
- Kratochvíl, V.: Ústavní exempce, indemnita, imunita: Jak s nimi zacházet v trestním procesu?, Právní rozhledy 19/2013.
- Visinger, R.: Formální sňatek za účelem napomáhání k neoprávněnému pobytu na území České republiky, Trestněprávní revue 10/2013.
- Vučka, J.: Porušuje Česko lidská práva zadržených osob? Trestněprávní revue 10/2013.

Mezinárodní právo a právo Evropské unie

- Druláková, R.; Zemanová, Š.; Příkryl, P.: Implementace mezinárodních multilaterálních sankcí na Slovensku. Současná Evropa 2/2013.
- Prchal, P.: K mezinárodním maximům právní úpravy osiřelých děl, Právní obzor 5/2013.

Politologie, mezinárodní vztahy, zahraniční politika

- Andělová, P.: Černý Petr Po. Mezinárodní politika, 2. 10. 2013.

- Bíba, J.: Populismus a reprezentativní demokracie: k možnosti populismu jako emancipační strategie. Politologická revue 1/2013.
- Havlík, V.; Dudáková, B.: Práví Finové: Volební úspěch populistické radikální pravice ve Finsku. Politologická revue 1/2013.
- Horák, S.: Střední Asie a Afghánistán po roce 2014. Mezinárodní politika 10/2013.
- Jurásek, M.: Přichází na Kubu lepší časy? Mezinárodní politika, 18. 10. 2013.
- Němec, J.: Všeobecné volby v Paraguayi 2013: Návrat starých pořádků? Politologická revue 1/2013.
- Sekerák, M.: Pôsobenie Svätej stolice v medzinárodnej politike a jej diplomatická služba. Politologická revue 1/2013.
- Veselá, V.: Svět očima Tálibánu. Mezinárodní politika 10/2013.
- Volakhava, L.: Aktuální alternativní koncepce běloruské národní identity. Politologická revue 1/2013.
- Zákavský, J.: Baskická národní strana mezi elitní, masovou a catch-all stranou: příspěvek ke konceptualizaci stranických typů. Politologická revue 1/2013.

Rozsudky ESLP

- Malíř, J.: Přípustnost detence osob ve zdravotnictví z pohledu čl. 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, Právní rozhledy 20/2013.

www.centrumlidskaprava.cz

